

A Critical Analysis of the Criteria for Verifying Hashemite Status in Imami Jurisprudence.

Karim Kokhaezadeh ¹, and Ali Hosseinifar ²

1. Corresponding author, Department of Jurisprudence and Fundamentals of Islamic Law, Faculty of Theology and Islamic Studies, Ilam University, Ilam, Iran. E-mail: k.kokhaezadeh@ilam.ac.ir
2. Assistant Professor, Department of Theology, Faculty of Humanities, Bu-Ali Sina University, Hamedan, Iran. E-mail: a.hosseinifar@basu.ac.ir

Article Info

Article type: (Times New Roman 9 Bold)
Research Article
Review Article
(Times New Roman 9)

Article history:

Received 20 October 2024
Received in revised form 20 December 2024
Accepted 6 January 2025
Available online 25 March 2025
(Times New Roman 9)

Keywords:

Hashemi descent,
Sayyidship,
Claim of Sayyidship,
Establishment of Sayyid status,
Attribution to the mother .

ABSTRACT

In the Holy Sharia, being a Sayyid or a Hashemi serves as the locus for certain legal effects and jurisprudential rulings. In Imami jurisprudence, the establishment of these effects and rulings based on the titles of “Hashemi” and “Sayyid” necessitates the verification of such lineage through valid methods in cases of doubt. Imami jurists—without dedicating an independent chapter to this subject within Shi’a jurisprudence—have, amidst their various legal inquiries, identified and elucidated criteria such as notoriety, conclusive evidence, bed-reputation, and the attainment of certainty regarding lineage, as means to verify Hashemi status. In this context, certain criteria-sets and misconceptions regarding the verification of Sayyid status have also circulated among the Mutasharri’ah (the law-abiding believers). The penetration of some of these misconceptions into the culture of the believers stems from the failure of Imami jurists to clearly delineate the boundaries of jurisprudential rulings pertaining to the Hashemians and the specific domains of their legal proof. Using a descriptive-analytical method, the present research aims to define the limits of the relevant terminology and to scientifically scrutinize these invalid methods according to the view of the majority of the Imami school. Criteria such as the mere claim of Sayyid status or confession to it, attribution to a Hashemi mother or grandmother, breastfeeding from a Hashemi woman, the cessation of menstruation and the onset of menopause in women, seeking aid from lots and occult sciences to prove lineage, as well as seeing [such lineage] in a dream or being born at a blessed time or place, do not constitute proof of Hashemi status in its specific technical sense.

Cite this article: Kokhaezadeh, K., & Hosseinifar, A., (2026). A Critical Analysis of the Criteria for Verifying Hashemite Status in Imami Jurisprudence. *Studies of Islamic Jurisprudence and Basis of Law*, 20 (X), 1-20.
<https://doi.org/0000000000000000>

© Author(s) retain the copyright.

Publisher: Al-Mustafa International University.

DOI: <https://doi.org/0000000000000000>

Introduction

The body of an article always opens with an introduction. The introduction contains a succinct description of the issues being reported, their historical antecedents, and the study objectives. The introduction of an article frames the issues being studied. Consider the various concerns on which your issue touches and its effects on other outcomes (e.g., the effects of shared storybook reading on word learning in children). This framing may be in terms of fundamental psychological theory, potential application including therapeutic uses, input for public policy, and so forth. Proper framing helps set readers' expectations for what the report will and will not include. State the importance of the research problem or question, including theoretical or practical implications.

- Frame the problem or question and its context.
- State the purpose(s)/goal(s)/aim(s) of the study.
- Review the background literature, and explicitly state the hypotheses being explored.
- Review, critique, and synthesize the applicable literature to identify key issues/debates/theoretical frameworks in the relevant literature to clarify barriers, knowledge gaps, or practical needs.
- State the target audience, if specific.
- Provide the rationale for fit of design used to investigate this purpose/goal (e.g., theory building, explanatory, developing understanding, social action, description, highlighting social practices).
- Describe the approach to inquiry, if it illuminates the objectives and research rationale (e.g., descriptive, interpretive, feminist, psychoanalytic, postpositivist, critical, postmodern, constructivist, or pragmatic approaches).

Method

Describe the study method, including

- research design (e.g., experiment, observational study)
- sample size
- materials used (e.g., instruments, apparatus)
- outcome measures
- data-gathering procedures, including a brief description of the source of any secondary data. If the
- study is a secondary data analysis, so indicate.
- a full description of each step of the investigation, including details about the materials used and the procedures followed (which should be sufficient to enable replication);
- a full statement of the research design, statements on the protection of human participants or nonhuman animal subjects and informed consent, and a description (in words and/or a figure) of the flow of participants through the study.

Sampling Procedures

Describe procedures for selecting participants, including

- sampling method if a systematic sampling plan was implemented

- percentage of the sample approached that actually participated
- whether self-selection into the study occurred (either by individuals or by units, such as schools or clinics)

Describe settings and locations where data were collected as well as dates of data collection.

Describe agreements and payments made to participants.

Describe institutional review board agreements, ethical standards met, and safety monitoring.

Sample Size, Power, and Precision

Describe the sample size, power, and precision, including

- intended sample size
- achieved sample size, if different from the intended sample size
- determination of sample size, including
- power analysis, or methods used to determine precision of parameter estimates
- explanation of any interim analyses and stopping rules employed

Mixed methods research

- Explain why mixed methods research is appropriate as a methodology given the paper's goals.
- Identify the type of mixed methods design used and define it.
- Indicate the qualitative approach to inquiry and the quantitative design used within the mixed methods design type (e.g., ethnography, randomized experiment).
- If multiple approaches to inquiry were combined, describe how this was done and provide a rationale (e.g., descriptive, interpretive, feminist, psychoanalytic, postpositivist, critical, postmodern, constructivist, or pragmatic approaches), as it illuminates the mixed method in use.
- Provide a rationale or justification for the need to collect both qualitative and quantitative data and the added value of integrating the results (findings) from the two data sets.

In mixed methods articles, authors report research combining qualitative and quantitative empirical approaches. Mixed methods research should not be confused with mixed models research, which is a quantitative procedure, or with multimethods research, which entails using multiple methods from the same approach. Mixed methods research involves the following:

- describing the philosophical assumptions or theoretical models used to inform the study design;
- describing the distinct methodologies, research designs, and procedures in relation to the study goals;
- collecting and analyzing both qualitative and quantitative data in response to research aims, questions, or hypotheses; and
- integrating the findings from the two methodologies intentionally to generate new insights.

The basic assumption of a mixed methods approach is that the combined qualitative findings and quantitative results lead to additional insights not gleaned from the qualitative or quantitative findings alone. Because there are many ways to design a mixed methods study, the structure of mixed methods articles varies depending on the specific nature of the study and the balance between the two methodologies. Researchers who used a mixed methods approach should follow the mixed methods journal article reporting standards to report their findings.

Results

In the Results section of a quantitative paper, summarize the collected data and the results of any analyses performed on those data relevant to the discourse that is to follow. Report the data in sufficient detail to justify your conclusions. Mention all relevant results, regardless of whether your hypotheses were supported, including results that run counter to expectation; include small effect sizes (or statistically nonsignificant findings) when theory predicts large (or statistically significant) ones. Do not hide uncomfortable results by omission. In the spirit of data sharing, raw data, including study characteristics and individual effect sizes used in a meta-analysis, can be made available as supplemental materials or archived online. However, raw data (and individual scores) generally are not presented in the body of the article because of length considerations. Analyze data and report findings, including effect sizes and confidence intervals or statistical significance levels.

Conclusions

State conclusions, beyond just results, and report the implications or applications. In the conclusion, consider returning to a discussion of why the problem is important (as stated in the introduction); what larger issues, meaning those that transcend the particulars of the subfield, might hinge on the findings; and what propositions are confirmed or disconfirmed by the extrapolation of these findings to such overarching issues. Also consider the following issues:

- What is the theoretical, clinical, or practical significance of the outcomes, and what is the basis for these interpretations?
- If the findings are valid and replicable, what real-life psychological phenomena might be explained or modeled by the results?
- Are applications warranted on the basis of this research?
- What problems remain unresolved or arise anew because of these findings?

The responses to these questions are the core of the contribution of your study and justify why readers both inside and outside your specialty should attend to the findings. Readers should receive clear, unambiguous, and direct answers.

Author Contributions

For research articles with several authors, a short paragraph specifying their individual contributions must be provided. The following statements should be used “Conceptualization, X.X. and Y.Y.; methodology, X.X.; software, X.X.; validation, X.X., Y.Y. and Z.Z.; formal analysis, X.X.; investigation, X.X.; resources, X.X.; data curation, X.X.; writing—original draft preparation, X.X.; writing—review and editing, X.X.;

visualization, X.X.; supervision, X.X.; project administration, X.X.; funding acquisition, Y.Y. All authors have read and agreed to the published version of the manuscript.” Please turn to the [CRediT](#) taxonomy for the term explanation. Authorship must be limited to those who have contributed substantially to the work re-reported.

All authors contributed equally to the conceptualization of the article and writing of the original and subsequent drafts.

Data Availability Statement

In this section, please provide details regarding where data supporting reported results can be found, including links to publicly archived datasets analyzed or generated during the study (see [examples](#)). Data available on request from the authors.

If the study did not report any data, you might add “Not applicable” here.

Acknowledgements

The *Acknowledgments* section should be a few sentences at the end, but it is important to recognize those people (organizations and individuals) who made considerable impact on the research, provided *significant* help to the author to formulate and complete the experiment, and improved the research at any stage (from providing access to equipment or field sites to editing the manuscript). However, this is an optional section.

In this section, you can acknowledge any support given which is not covered by the author contribution or funding sections. This may include administrative and technical support, or donations in kind (e.g., materials used for experiments).

The authors would like to thank all participants in the present study.

The authors thank all participants in this study.

The authors would like to thank anonymous referees for their constructive comments.

The authors would like to thank anonymous reviewers for their valuable suggestions in manuscript revision.

Ethical Considerations

The authors avoided data fabrication, falsification, and plagiarism, and any form of misconduct.

The study was approved by the Ethics Committee of the University of ABCD (Ethical code: IR.UT.RES.2025.500).

Funding

This research did not receive any specific grant from funding agencies in the public, commercial, or not-for-profit sectors.

The study was funded by the University of ABCD, Country ABCD, and Grant No. 11111.

Conflict of Interest

The authors declare no conflict of interest.

Declare conflicts of interest or state “The authors declare no conflict of interest.” Authors must identify and declare any personal circumstances or interest that may be perceived as inappropriately influencing the representation or interpretation of reported research results. Any role of the funders in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript, or in the decision to publish the results must be declared in this section. If there is no role, please state “The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses, or interpretation of data; in the writing of the manuscript, or in the decision to publish the results”.

Declaration of Generative AI and AI-assisted technologies in the writing process

During the preparation of this work the author(s) used [NAME TOOL / SERVICE] in order to [REASON]. After using this tool/service, the author(s) reviewed and edited the content as needed and take(s) full responsibility for the content of the publication.

This declaration does not apply to the use of basic tools for checking grammar, spelling, references, etc. If there is nothing to disclose, there is no need to add a statement.

Pre-final, unedited, and pre-proofing version

تحلیل انتقادی شاخص های احراز هاشمیت در فقه امامیه

کریم کوخایی زاده^۱، و علی حسینی فر^۲

۱. نویسنده مسئول، دانشیار گروه فقه و مبانی حقوق اسلامی، دانشکده الهیات و معارف اسلامی، دانشگاه ایلام، ایلام، ایران. رایانامه: k.kokhaizadeh@ilam.ac.ir

۲. استادیار گروه الهیات، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه بوعلی سینا، همدان، ایران. رایانامه: a.hoseinifar@basu.ac.ir

چکیده

اطلاعات مقاله

سیادت و هاشمی بودن در شریعت مقدّس محمل برخی آثار و احکام فقهی است. ثبوت این آثار و احکام بر عنوان «هاشمی» و «سید» در فقه امامیه مستلزم احراز سیادت و هاشمی بودن از طُرُق معتبر در موارد مشکوک آن است. فقیهان امامیه - بدون آن که فصل مستقلی را در فقه شیعه به این موضوع اختصاص دهند - در لابلای بررسی هایشان، در کتب مختلف فقهی معیارهایی مانند شهرت، بیّنه، فراش و حصول اطمینان از اسناد را برای احراز عنوان هاشمی تعیین و تبیین نموده‌اند. در این میان، برخی معیارواره‌ها و پندارهایی غلط درباره احراز سیادت در بین متشرعه نیز تداول یافته است که نفوذ برخی از این معیارواره‌ها به فرهنگ متشرعان ناشی از عدم تعیین مرزهای احکام فقهی پیرامون هاشمیان و مناط اثبات آن از سوی فقیهان امامی است. پژوهش حاضر به روش توصیفی - تحلیلی، به تعیین حدود اصطلاحات در این باره پرداخته و به واکاوی علمی این راه‌های غیرمعتبر به عقیده مشهور امامیه پرداخته است. معیارهای چون ادّعی سیادت یا اقرار به آن، انتساب به مادر هاشمی و مادر بزرگ هاشمی، رضاع از زنی هاشمی، پایان قاعدگی و آغاز یائسگی زنان، استمداد از قرعه و علوم غریبه در اثبات انتساب، دیدن در خواب و تولّد در زمان یا مکانی مبارک مثبت هاشمیت به معنای اصطلاحی خاص آن نیست.

نوع مقاله: (B Mitra 10 Bold)

مقاله پژوهشی،

مقاله مروری،

(B Mitra 11)

تاریخچه مقاله:

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۱/۲۰

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۰۳/۱۵

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۳/۲۵

تاریخ انتشار: ۱۴۰۴/۰۴/۱۰

کلیدواژه‌ها:

هاشمی بودن،

سیادت،

ادعای سیادت،

احراز سیادت،

انتساب به ام.

استناد: کوخایی زاده، کریم؛ حسینی فر، علی (۱۴۰۵). تحلیل انتقادی شاخص های احراز هاشمیت در فقه امامیه، مطالعات فقه اسلامی و مبانی حقوق، ۲۰ (۵۲)،

<https://doi.org/10.0000000000000000> -۲۰.

© نویسندگان.

ناشر: جامعه المصطفی (ص) العالمیه.

مقدمه

انتساب به «هاشم بن عبدمناف»^۱، از طرف پدر از راه‌هایی همانند شهادت شهود عادل، فراش، شهرت و اطمینان عقلایی که از راه اسناد و مدارک معتبر حاصل می‌شود، اثبات می‌گردد؛ اما این امارات و ادله شرعی ناتوان از اثبات آن باشند در مقام عمل و برای رفع تحیّر، می‌بایست به اصل عدم انتساب یا اصل عملی عدم سیادت تمسک نمود. با صرف نظر از این راه‌های احراز انتساب، دیده می‌شود که در مواردی سخن از برخی پندارهای غیرمعتبر درباره احراز سیادت و هاشمی بودن به میان می‌آید که ضروری می‌نماید، با فهم درست مسأله و دانستن طرق معتبر احراز آن، در خصوص این دسته از طرق احراز موضوع هاشمیت - که البته در برخی موارد دارای مستند فقهی هستند - مورد کاوش علمی قرار بگیرد. به عبارت دیگر، در این پژوهش، سعی بر آن است راه‌های غیرصحیحی که به پندار برخی، از راه‌های محرز عنوان سیادت و هاشمی بودن قلمداد شده و راهی به فرهنگ متشرعان یافته‌اند، بررسی شود و عدم اعتبار آن از راه ادله و مستندات معتبر به کرسی اثبات نشانده شود. هر چند که فقیهان امامی به صورت پراکنده و در ضمن مباحث فقهی متعرض معیارهای احراز هاشمیت شده‌اند و بسته و گریخته تعرضی به برخی معیارواره‌ها نیز داشته‌اند، اما پژوهش مستقلی که در ضمن آن به تبیین معیارواره‌ها و پندارهای غلط درباره احراز سیادت پرداخته شده باشد، یافت نمی‌شود. با تتبع در کتب، مقالات و پایان‌نامه‌ها و رساله‌های علمی، روشن شد که در دو پایان‌نامه یکی شرایط سیادت و احکام سادات در فقه امامیه و اهل سنت نوشته سید حسام الدین بحرانی و دیگری مفهوم سیادت و احکام سادات در فقه اسلامی نوشته زهرا پور میراسماعیل به بررسی معیارهای احراز سیادت پرداخته شده است و نگارندگان، به اجمال، متعرض برخی معیارواره‌ها نیز شده‌اند؛ اما از آن‌جا که هدف اصلی این پژوهشگران کاوش معیارواره‌های احراز سیادت و هاشمیت نبوده است، این بررسی‌ها تام و وافی به مقصود این مقاله نیست. همچنین، در مقاله‌ای با عنوان «جریان شناسی تاریخی حکم خمس سادات مادری در فقه امامیه»، نوشته‌ی فاطمه سادات علوی علی‌آبادی، به جواز اعطای خمس به منتسبان مادری به هاشم بن عبدمناف، پرداخته شده است که می‌توان آن را کاوشی اجمالی در یکی از معیارواره‌های احراز سیادت و هاشمیت برشمرد که در این مقاله به تفصیل بدان پرداخته شده است. از سوی دیگر، در پژوهش حاضر، با روش اسنادی و کتابخانه‌ای و با عنایت به محمولات شرعی هاشمیت در فقه امامیه، عنوان هاشمی را به دو معنای عام و خاص تقسیم نموده و ذیل این دو عنوان به دستبندی احکام آن پرداخته شده است. احکامی نظیر فضیلت و لزوم اکرام ذریه پیامبر (ص)، ذیل عنوان عام هاشمیت و مختصات فقهی هاشمیان در کتب زکات و خمس، ذیل عنوان خاص آن جای می‌گیرد. سپس، با نظر به این نوآوری در مصطلح فقهی سیادت و هاشمیت و ملاحظه آن به احصا و بررسی معیارواره‌های احراز این عنوان به معنای خاص آن از دیدگاه مشهور فقیهان امامی پرداخته شده است. از این رو، توجه به مصطلح خاص فقهی عنوان هاشمیت و مبنای مشهور در معیارهای احراز آن در تبیین معیارواره‌های مطرح در این پژوهش ملحوظ بوده است.

مفهوم اصطلاحی سیادت

پیش از ورود به اصل بحث باید یادآور شد که در اصطلاح علم فقه دو تعریف از هاشمی بودن و سیادت ارائه شده است:

۱. تعریف اصطلاحی عام

روشن است که محبت خاندان نبی مکرم اسلام (ص) را تمامی مذاهب اسلامی، بر هر مسلمانی ضروری می‌دانند و این ضرورت را از آیات قرآن مجید می‌توان به دست آورد. یکی از این آیات، آیه شریفه «قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَىٰ» (شوری، ۲۳) است. بنابراین، باید گفت اهل بیت (ع) عامل مهم و اساسی تقرب و وحدت مذاهب اسلامی هستند که فتنه‌انگیزی دشمنان و اسارت در بند تعصبات فرقه‌ای مانع تحقق این وحدت حقیقی شده است. چنان‌که مطابق مفاد این قسمت از حدیث ثقلین «... إِنَّ تَمَسُّكْتُمْ بِيَهْمَا لَا تَضِلُّوا» (مجلسی، ۱۴۰۳ق، ج. ۲۳، ص. ۱۴۰)، تمسک به اهل بیت (ع)، راه هر ضلالتی را

۱. نیای دوم رسول گرامی اسلام (ص)؛ برای اطلاع از نسب پیامبر گرامی اسلام (ص) ر.ک: مفید، ۱۴۱۳: ۴۵۶.

بر امت اسلامی خواهد بست. البته، نباید از نظر دور داشت، چنانچه آموزه های دینی در باب تکریم خاندان پیامبر (ص) را گزاره‌هایی اخلاقی بدانیم، می‌توان این اصطلاح را معنای سیادت در دانش اخلاق (اصطلاح اخلاقی) دانست و اگر این آموزه‌ها را از گزاره‌هایی فقهی بدانیم، این اصطلاح، اصطلاحی فقهی به شمار خواهد رفت.

از سوی دیگر، لزوم نگه‌داشتن نسل نبی مکرم اسلام (ص) و تخصیص احکام ویژه فقهی به خاندان حضرت، سبب شده است که از طرف آن بزرگواران در خصوص نکوداشت و تکریم این ذریه توصیه‌هایی صادر شود. از این رو، روایات زیادی از پیامبر (ص) در این باره نقل شده است (برای نمونه ر.ک: کلینی، ۱۴۲۹ق: ج. ۷، ص. ۳۵۹؛ نوری، ۱۴۰۸ق: ج. ۱۲، ص. ۳۷۶؛ صدوق، ۱۳۷۶: ص. ۲۹۴)

شرافت نسب و سیادت در خصوص خاندان نبی مکرم (ص) از هاشمیان جاری و ساری می‌باشد و این سیادت و شرافت نسب در حق طائفه‌ای از آنها نمی‌باشد. بنابراین، هاشمی بودن در تعریف اصطلاحی عام، منسوب بودن به هاشم بن عبدمناف بوده و تفاوتی نمی‌کند که این انتساب از طرف پدر باشد و یا از طرف مادر. با بررسی کلام فقها و علما به دست می‌آید که آنچه دارابودن فضیلت سیادت در آدم‌ها بر آن متوقف است، تعریف اصطلاحی عام است. این معنای اصطلاحی عام با نظر به قواعد کتاب نکاح در تسری محرمیت و پیامدهای آن - از قبیل حرمت ازدواج - به نوادگان دختری قابل استفاده می‌باشد؛ به این معنا که در محرم بودن با جد و جدّه تفاوتی میان نوادگان دختری و نوادگان پسری نیست. به عبارتی، همه منسوبان به هاشم دارای فضیلت سیادت هستند، اما مطابق دیدگاه مشهور، در احکام فقهی که به هاشمیان اختصاص داده شده، مقصود از هاشمی بودن، این تعریف و اصطلاح عام نمی‌باشد (ر.ک: محقق بحرانی، ۱۴۰۵ق: ج. ۱۲، صص. ۳۹۰-۴۱۹؛ نجفی، ۱۴۰۴ق: ج. ۱۶، صص. ۹۳-۹۰ و ۱۰۴).

بنابراین، باتوجه به معنای اصطلاحی عامی که گفته شد، تمام افرادی که در سلسله نسب خود هاشم را دارند، هاشمی و سید محسوب می‌شوند. هر چند انتساب به خاندان وحی و زهرای اطهر (س) دارای فضیلتی دو چندان است.

۲. تعریف اصطلاحی خاص

فقیهان شیعه در بخش واجبات مالی یعنی زکات و خمس به بحث از اصطلاح هاشمیت و روشن شدن معنای آن پرداخته‌اند. ذکر احکام ویژه هاشمیان در این دو باب، بایستگی توجه به ذریه نبی مکرم (ص) و حفظ نسل ایشان را نمایان می‌سازد.

صدقه واجب، جز در فرض هاشمی بودن صدقه دهنده، اضطرار و از روی میل بودن صدقه - که البته این مورد تخصصاً از موضوع محل بحث خارج است - بر بنی‌هاشم حرام است (مفید، ۱۴۱۳ق: ص. ۲۴۳). در سیره پیامبر (ص) آورده‌اند که هرگاه برای حضرت طعامی می‌آوردند، ایشان از عنوان آن سؤال می‌فرمودند، چنانچه به آن حضرت گفته می‌شد که آن طعام صدقه می‌باشد، از آن طعام نمی‌خورند، اما اگر به اهدایی بودن آن طعام تصریح می‌شد، می‌پذیرفتند (مسلم نیشابوری، بی‌تا: ج. ۳، ص. ۱۲۱).

در بیان ویژگی‌های مستحقان زکات، صاحب جواهر، چهارمین شرط را غیر هاشمی بودن، به پیروی از محقق حلی بیان کرده است (نجفی، ۱۴۰۴ق: ج. ۱۵، ص. ۳۳۵). همچنین، وی، چون هاشمیان به عنوان عامل حق ارتزاق از زکات را ندارند، شرط دوم از شرائط عاملان زکات را هاشمی نبودن عامل ذکر می‌کند (نجفی، ۱۴۰۴ق: ج. ۱۵، ص. ۳۳۵).

مشهور فقیهان امامیه قائل‌اند که موارد خمس بر شش قسمت تقسیم می‌گردد که از این شش قسمت، سه قسمت آن متعلق به امام (ع) و سه قسمت آن متعلق به یتیمان، مساکین و ابن‌سبیل از بنی‌هاشم است. یکی از فقیهان، ضمن بیان این گزاره فقهی، فلسفه اختصاص نیمی از خمس به فقرا و هاشمی را تنزیه ایشان از زکات شمرده است (مفید، ۱۴۱۳ق: ص. ۲۷۷).

بنابر تعریفی که از هاشمی در اصطلاح عام گفته شد احکام خاص فقهی گروه ویژه‌ای از هاشمیان را شامل می‌شود. سیادت در اصطلاح خاص، منسوب بودن به هاشم از جانب پدر می‌باشد. مقصود از تعریف اصطلاحی خاص عنوانی است که مناط ترتب آثار فقهی سیادت در کتاب‌های زکات، خمس و غیره بوده و استفاده از علامت و عنوان سیادت متوقف بر آن است. البته،

درباره مراد از مفهوم هاشمی در اولویت امامت در نماز جماعت تصریحی از سوی فقیهان شیعه در دست نیست (نجفی، ۱۴۰۴: ج. ۱۳، ص. ۳۵۳). اما، از آنجا که در غالب تعبیرات فقهی، این عنوان منصرف به منتسب به هاشم از ناحیه پدر است، می‌توان در این باره نیز همان تعریف اصطلاحی خاص را از آن اراده کرد.

اگر در باب وقف خاص، نذر، عهد و قسم متعلق آنها هاشمیان باشد، در این موارد هاشمی به تعریف اصطلاحی خاص آن انصراف دارد (طوسی، ۱۴۰۰: ص. ۵۹۸؛ طباطبائی، ۱۴۱۸: ج. ۱۰، ص. ۱۵۰). از طرفی، ابن جنید در باب نکاح و مسئله کفویت اینگونه فتوا داده که ازدواج غیرهاشمی با هاشمی جایز نیست. در اینجا هاشمی به معنای پیش گفته منصرف می‌باشد (ابن جنید، ۱۴۱۶: ص. ۲۶۳). لازم به ذکر است که مشهور فقیهان شیعه قائل به این فتوا نیستند (نجفی، ۱۴۰۴: ج. ۳۰، ص. ۱۰۶). بنابراین، هر چند جناب سیدمرتضی و بعضی از فقیهان شیعه در ترتب احکام شرعی و صدق عنوان سیادت مصطلح اعم را کافی دانسته‌اند (ر.ک: سیدمرتضی، ۱۴۰۵: ج. ۴، ص. ۳۲۷؛ سیدمرتضی، ۱۴۱۷: ص. ۴۱۳؛ طوسی، ۱۴۰۸: ص. ۱۳۷؛ اردبیلی، ۱۴۰۳: ج. ۴، ص. ۱۸۷؛ بحرانی، ۱۴۰۵: ج. ۱۲، ص. ۳۹۰)، اما بنا بر دیدگاه مشهور فقیهان امامیه، صدق تعریف اصطلاحی خاص و انتساب از جانب پدری برای این منظور ضروری است و مشهور – اگر چه – انتساب مادری را در بهره‌مندی از فضیلت سیادت کافی شمرده‌اند؛ اما این اکتفا، غیر از لزوم صدق تعریف خاص فقهی در ترتب آثار فقهی است (نجفی، ۱۴۰۴: ج. ۱۶، ص. ۹۰).

معیارواریهای احراز سیادت

ناگفته روشن است آنچه این پژوهش درصدد تبیین معنا و بیان معیارهای غیرصحیح احراز آن است معنای اصطلاحی اخص سیادت و هاشمی بودن است و مباحث بعدی با عنایت به همین معنا انتخاب شده‌اند و نفی صحت از این طرُق و معیارها بر اساس عقیده مشهور فقیهان شیعه صورت گرفته است. برخی از این معیارواره‌ها عبارتند از:

۱. ادعای سیادت

برخی علمای اهل سنت این طریق را ذیل عنوان «استلحاق» بررسی نموده‌اند و آن را معیاری برای احراز نسب قلمداد نموده‌اند (ر.ک: کاشانی، ۱۴۰۹: ج. ۷، ص. ۲۲۸؛ شربینی، ۱۳۷۷: ج. ۲، ص. ۲۵۸)؛ همچنین، به نظر می‌رسد، بعضی فقیهان شیعه ادعای هاشمی بودن را در احراز آن کافی دانسته‌اند. کاشف الغطاء می‌گوید: «قول مدعی نسب، در فرضی که متهم نباشد، تصدیق می‌شود؛ همان‌گونه که قول مدعی فقر مسموع و قابل پذیرش است» (کاشف الغطاء، ۱۴۲۲: ج. ۴، ص. ۲۱۱). اما، دیگر فقیهان امامی در مقابل این رأی موضع گرفته، صرف ادعا را در احراز نسب کافی نشمردند. میرزا محمدتقی آملی، در نقد دیدگاه کاشف الغطاء می‌نویسد: «درباره پذیرش ادعای شخص، بدون اقامه بینه و شیاع و ترتب آثار شرعی آن دو قول وجود دارد: کاشف الغطاء قائل به پذیرش دعوای مدعی شده است. از ایشان نقل شده است که «در صورتی که احتمال دروغ‌گویی در میان نباشد، می‌توان به ادعای شخص اکتفا کرد، هر چند احتیاط آن است که از وی مطالبه حجت و دلیل شود. پُر واضح است که ادعای شخص درباره فقر قابل پذیرش است و حکم ادعای خاص هم‌چون حسینی بودن و موسوی بودن همان حکم ادعای عام است». اما به نظر می‌رسد که نمی‌توان به مجرد ادعا اکتفا نمود، زیرا دلیلی بر اعتبار آن در دست نیست و آنچه درباره قبول دعوای مدعی فقر ذکر شده است، در این مقام جاری نمی‌گردد. از دیگر سوی، قاعده اشتغال، مقتضی فراغ یقینی است و فراغ یقینی متوقف بر احراز موضوع است. بنابراین، اگر فردی ادعای هاشمی بودن داشته باشد، اختصاص خمس به وی جایز نخواهد بود. درباره پرداخت زکات نیز نباید اخذ به اعتراف وی نماییم و لازم است از پرداخت زکات به او اجتناب کنیم» (آملی، ۱۳۸۰: ج. ۱۰، ص. ۲۹۷). بنابراین، ادعای صرف در احراز نسب کفایت نمی‌کند؛ و دادن سهم سادات به مدعی سیادت با توجه به قاعده اشتغال ذمه که برائت ذمه یقینی از تکلیف می‌خواهد، کافی نیست؛ چون ادعا از اسباب احراز سیادت به حساب نمی‌آید.

محقق خوبی در نقد فرموده کاشف الغطاء، مقارنه نسب و فقر را، قیاس مع الفارق می‌داند. محقق در این باره نوشته‌اند: «مقایسه فقر و نسب در کلام کاشف الغطاء قیاس مع الفارق است؛ زیرا دعوای فقر با استصحاب عدم غنا – که امری است حادث و

مسبوق به عدم - یاری می‌شود، ولی در نسب چنین معاضدی در میان نیست. [از سوی دیگر] مقتضای اصل عملی عدم انتساب به هاشم بن عبدمناف است و این ادعا مخالف اصل مزبور است. باید توجه داشت که این اصل با اصل عدم انتساب به غیرهاشم معارض نیست؛ زیرا بر اصل عدم انتساب به غیرهاشم اثری مترتب نیست و موضوع زکات عدم انتساب به هاشم است نه انتساب به غیرهاشم» (موسوی خویی، بی‌تا: الخمس، ص. ۳۲۱).

از دیگر سوی، با رجوع به کتب فقیهان امامیه به دست می‌آید که از جمله چیزهایی که از حرمت غیبت استثنا شده ردّ قول مدعی نسب است. یازدهمین مورد از مستثنیات غیبت در کتاب ینابیع الاحکام «نفی النسب بمن یدعی نسباً لیس له» می‌باشد که نویسنده در تحت آن عنوان توضیحات مفصلی را آورده است (قزوینی، ۱۴۲۴ق: ج. ۲، ص. ۲۷۸)؛ همچنین یکی از فقیهان در شرح نهج البلاغه، دلیل این امر را چنین تبیین نموده است: مصلحت حفظ انساب و تبارها مهم‌تر از رعایت احترام غیبت‌شونده است (موسوی خویی، ۱۴۰۰: ج. ۸، ص. ۳۸۷). لذا، نمی‌توان صرف ادعای مدعی تباری خاص، از جمله انتساب به هاشم بن عبدمناف، را سبب اثبات نسب مورد ادعا از سوی وی شمرد و به ادعای مزبور ترتیب اثر فقهی داد.

۲. انتساب به مادر و مادر بزرگ

هرچند، با آمدن دین مبین اسلام و فرهنگ اسلامی، فرهنگ و آموزه‌های دوره جاهلیت رو به زوال گذاشت و فرهنگی که ندا سر می‌داد: فرزندان ما فرزندان پسران ما هستند و فرزندان دختران ما فرزندان مردانی بیگانه‌اند (ابن قدامه، بی‌تا: ج. ۶، ص. ۲۰۷)، از بین رفت و فرهنگی بر جای آن نشست که می‌گوید: فرزندان پسر نیک‌بختی و آسایش زندگی‌اند و فرزندان دختر زیبایی و دلنشینی زندگی هستند (کلینی، ۱۴۲۹ق: ج. ۱۱، ص. ۳۴۰). با این وجود، در فرهنگ اسلامی، پسر بودن و دختر بودن ملاک انتساب و اتما شمردن نمی‌شود. در لسان عرف عام نیز این‌گونه است که تفاوتی میان نوادگان پسری و نوادگان دختری وجود ندارد و هر دو فرزند شمردن می‌شوند؛ ولی در اصطلاح ویژه فقهی یعنی همان تعریف اصطلاحی خاص سیادت و در عرف خاص فقیهان امامیه معیار اتما را انتساب از جانب پدر می‌دانند (نجفی، ۱۴۰۴ق: ج. ۱۵، ص. ۴۱۵).

مشهور فقیهان امامیه قائل‌اند، افرادی که تنها از جانب مادر منسوب به هاشم هستند، هر چند این افراد به واسطه اتصال به ذریه پیامبر اکرم (ص) به فضیلت سیادت مفتخر هستند، اما آثاری که بر سیادت در ابواب مختلف فقهی چون باب های خمس و زکات مترتب است، بر این دسته از افراد صدق نمی‌کند. صاحب عروه در این باره می‌نویسد: مستحق خمس کسی است که از جانب پدری منتسب به هاشم باشد. بنابراین، اگر از جانب مادری به هاشم برسد، گرفتن خمس بر وی روا نیست و اخذ زکات برای او حلال شمرده شده است. در هاشمی بودن فرقی میان علوی، عقیلی یا عباسی بودن نیست، هر چند شایسته است دارندگان انتساب به پیامبر (ص)، همچون فاطمیان، بر دیگر هاشمیان مقدم شوند یا سهمی بیش‌تر به ایشان اختصاص دهند (یزدی، ۱۴۰۹ق: ج. ۲، ص. ۴۰۴). مشهور فقها به مرسله‌ای که شیخ کلینی، شیخ طوسی و شیخ حرّ عاملی آن را از حماد بن عیسی نقل نموده‌اند، استناد نموده و فقیهان امامیه به مضمون آن عمل کرده‌اند و روشن است که نقل مشایخ و عمل اصحاب می‌تواند جابر ضعف و ارسال آن شمرده شود. در این روایت آمده است: «کسی که مادرش از بنی‌هاشم و پدرش از دیگر قبایل قریش است گرفتن زکات برایش جایز است و از خمس حقی برای او نخواهد بود؛ زیرا خداوند می‌فرماید: آنان را به [نام] پدرانشان بخوانید» (احزاب، ۵)» (کلینی، ۱۴۲۹ق: ج. ۲، ص. ۷۱۹؛ طوسی، ۱۴۰۷ق: ج. ۴، ص. ۱۲۹؛ حرّ عاملی، ۱۴۰۹ق: ج. ۹، ص. ۲۷۱).

سید مرتضی در این باب دارای فتوای شاذی است و آن اینکه فردی که از طرف مادر منسوب به هاشم باشد، سید محسوب شده و اعطای خمس به او مشکلی نداشته، ولی دریافت زکات بر او حرام می‌باشد (سیدمرتضی، ۱۴۰۵ق: ج. ۴، ص. ۳۲۷ و ۳۲۸). ابن حمزه طوسی (طوسی، ۱۴۰۸ق: ص. ۱۳۷) و محقق اردبیلی (اردبیلی، ۱۴۰۳ق: ج. ۴، ص. ۱۸۷) در این دیدگاه

۱. محمد بن یعقوب، عن علی بن ابراهیم، عن اَبیه، عن حماد بن عیسی، عن بعض اصحابنا، عن العبد الصالح علیه السلام - فی حدیث طویل - قال: ومن کانت امّه من بنی هاشم وأبوه من سائر قریش فإن الصدقات تحلّ له، ولیس له من الخمس شیء، لأنّ الله یقول: «ادعُوهُمْ لِأَبَائِهِمْ».

فقهی از سید مرتضی تبعیت نموده‌اند و میرداماد هم همین دیدگاه را تأیید و تقویت کرده و آن را قبول می‌کند (تهرانی، ۱۴۰۸ق: ج. ۱، ص. ۹۵).

محقق بحرانی از جمله فقیهانی است که اعتقادی به تفاوت بین انتساب از جانب مادر و پدر نداشته و خلاف نظریه‌ی مشهور را قائل است. او با مخالفان در بخش خمس کتاب حدائق به شدت برخورد می‌نماید و روایت مورد استناد مشهور را ضعیف می‌شمارد. ایشان با تأمل در کلمات شهید ثانی و استقصای ارائه شده از سوی او، قائلان به این رأی را چنین برشمرده است: قول مشهور میان علمای شیعه این است که شرط استحقاق خمس از سوی طوائف سه‌گانه بنی‌هاشم، انتساب به هاشم از جانب پدری است. بنابراین، اگر از ناحیه مادری به هاشم منتسب باشند، سهمی از خمس ندارند و می‌توانند از زکات ارتزاق کنند. سید مرتضی در استحقاق خمس انتساب به هاشم از ناحیه مادر را کافی دانسته، فرقی میان انتساب پدری و انتساب مادری قائل نشده است. منشأ این اختلاف آن است که آیا اولاد دختری اولاد حقیقی‌اند یا اولاد مجازی؟ سید مرتضی و پیروان او قول اول را اختیار کرده‌اند و مشهور قول دوم را. اصحاب امامیه یک سوی این نزاع را مشهور و سوی دیگر آن را سید مرتضی و این حمزه قرار داده‌اند و حال آن که فقیهانی دیگر با رأی سید مرتضی موافقت نموده، آن را پذیرفته‌اند. شهید ثانی در مسالک، در بحث میراث اولاد اولاد، این قول را از سید مرتضی، ابن‌ادریس و معین‌الدین مصری نقل کرده است و در بحث وقف بر اولاد، آن را از شیخ مفید، ابن‌برآج و ابن‌ادریس نقل نموده است. یکی از فضلاء فارسی‌زبان — که رساله‌ای در این زمینه نوشته و قائل به نظریه سید مرتضی گشته است — این قول را از قطب راوندی و فضل بن شاذان نیز نقل نموده است. فاضل مقداد نیز در کتاب کنز العرفان، بحث میراث، آن را از قطب راوندی و ابن‌متوج بحرانی حکایت کرده است. همچنین در رساله پیش گفته این قول از ابن‌عقیل، ابی‌الصلاح حلبی، شیخ طوسی در کتاب خلاف، ابن‌جنید اسکافی و ابن‌زهره در کتاب غنیه نقل شده و گفته شده که محقق اردبیلی نیز، به این نظریه تمایل داشته است. ملا صالح مازندرانی در شرح اصول کافی، محدث جزائری و شیخ عبدالله بحرانی نیز قائل به همین دیدگاه شده‌اند (بحرانی، ۱۴۰۵ق: ج. ۱۲، ص. ۳۹۰).

صاحب جواهر به تحریری که محقق بحرانی از محل نزاع آورده، اعتراض نموده، منشأ این اختلاف دیدگاه فقهی را تصادق حقیقی یا مجازی عنوان ولد بر نسل دختری ندانسته، بلکه مرجع این نزاع علمی را در لسان ادله روایی می‌داند. با بررسی آن روایت‌ها، به دست می‌آید احکام ویژه فقهی بر عنوان هاشمی متوقف است و روشن است که عنوان هاشمی فردی را که از جانب مادر منتسب است، شامل نمی‌شود (نجفی، ۱۴۰۴ق: ج. ۱۶، ص. ۹۱). شیخ انصاری نیز، در بیانی مشابه، دلیل عدم اختصاص خمس به منتسبان به أم و جواز استفاده ایشان از زکات را عدم وجود معیار و مناط برشمرده است (انصاری، ۱۴۱۵: ۳۰۰). تأمل در کلمات قائلان به عدم صدق عنوان هاشمی بر منتسب به أم نشان می‌دهد که ایشان فضیلت سیادت و شرافت نسب چنین افرادی را نفی نکرده‌اند، بلکه تنها احکام فقهی ویژه هاشمیان را برای ایشان ثابت ندانسته‌اند.

یکی از فقیهان معاصر در این باره گفته است: بین زن و مرد هیچ امتیازی وجود ندارد، چون باوجود سید بودن پدر، آشکار است که پسران و دختران او، سید به شمار می‌آیند و احکام فقهی سیادت در مورد ایشان جاری می‌شود؛ یعنی سهم خود را از خمس می‌توانند، ببرند و اعطای زکات به آنها مگر اینکه زکات از جانب سادات باشد، جایز نیست و حرام است. اما اگر مادر یا زن سیده باشد، پسران و دختران او احکام فوق را ندارند و این صرفاً یک حکم فقهی است که در خصوص زکات و خمس آمده است؛ و آنها از یک مال می‌توانند، استفاده نمایند اما حق استفاده از مال دیگر را ندارند. هرچند جناب سید مرتضی فرموده است که اگر شخصی از جانب مادر هم به بنی‌هاشم منسوب باشد، به ایشان خمس داده می‌شود و صاحب حدائق نیز این قول را قبول دارد. ولی آنچه از فتوای معمول فقیهان امامیه و مشهور این فقها به دست می‌آید این است که کسانی می‌توانند از خمس استفاده کنند که از جانب پدر انتساب داشته باشند. بدیهی است از نظر سیادت، در خیلی از مسایل فقهی میان زن و مرد تفاوتی وجود ندارد. مثلاً فرقی نمی‌کند شخص از جانب پدر سید باشد یا از جانب مادر، با انبیا و امامان معصوم علیهم السلام که ارتباط

نسبی از طرف مادر دارند، مسئله محرمیت یکسان می باشد و در مسئله حرمت نکاح که غیر از محرمیت است، نیز فرقی ندارد (جوادی آملی، ۱۳۸۸: ص. ۴۳۱).

با توجه به معنای سیادت در معنای خاص، فرزندان دختران سیده اگر با غیر هاشمیه ای ازدواج بنمایند، سید به شمار نمی آیند. با این وجود با پیامبر و امامان معصوم از نظر سببی محرم هستند و فرزندخوانده به شمار می روند. هر چند سیادت به معنای اصطلاحی خاص آن به وسیله انتساب به مادر بزرگ، خواه پدری یا مادری ثابت نمی گردد. محقق بهبهانی، قائل به قول مشهور شده و در این باره می نویسد: آنچه در برخی اخبار آمده است که «زن ظرف تربیت فرزندان مرد است» [حرر عاملی، ۱۴۰۹ق: ج. ۲۰، ص. ۴۴۳]؛ مؤید دیدگاه مشهور است. دلیل عمده این قول [قول مشهور] این است که عنوان بنوت و فرزندی انصراف به فرزندان ذکور دارد و فرزندان انثا را شامل نیست؛ پس در صورتی که شخصی از ناحیه پدر هاشمی و از ناحیه مادر اموی باشد، اطلاق لفظ بنی امیه شامل او نمی شود و همچنین در صورتی که از پدری اموی و مادری هاشمی متولد شده باشد، ذیل اطلاق عنوان بنی هاشم قرار نمی گیرد. همچنین، عنوان حسنی حسینیان را دربر نمی گیرد و عنوان حسینی حسینیان را شامل نمی شود. همین طور، اطلاق لفظ فرنگی شامل امام عصر (عج) - که مادر وی فرنگی است - نمی شود و لفظ فارسی و عجمی امام سجاد (ع) را - که مادر وی ایرانی است - شامل نیست. درباره سایر قبائل و طوایف - مانند بنی تمیم، بنی طی، بنی عدی و ... - نیز همین قاعده جاری است و انکار این مطلب ترمذی از پذیرش حق است (بهبهانی، ۱۴۲۶ق: ص. ۴۴۸)؛ محقق در ادامه به بعضی از ایراداتی که توسط قائلان به قول سیدمرتضی ارائه شده، پاسخ داده و قول ایشان را رد می کند (بهبهانی، ۱۴۲۶ق: ص. ۴۴۸).

فضیلت سیادت از طرف مادر هم بنا بر دیدگاه فقیهان معاصر منتقل می گردد. اما منسوب از جانب مادر با منسوب از جانب پدر در شمول و عدم شمول احکام شرعی با هم متفاوت هستند. یکی از فقیهان معاصر بیان داشته است که «گر چه منتسبان به پیامبر اکرم (ص) از طرف مادر هم از اولاد رسول اکرم (ص) محسوب می شوند، ولی ملاک ترتب آثار و احکام شرعی سیادت، انتساب از طرف پدر است» (حسینی خامنه‌ای، ۱۴۲۴ق: ص. ۲۱۶).

از دیدگاه برخی فقیهان معاصر کسانی که از جانب مادر انتساب دارند نایستی لباس ویژه سادات را بپوشند (بهجت، ۱۴۲۸ق: ج. ۳، ص. ۱۲۳ و مکارم شیرازی، ۱۴۲۷ق: ج. ۳، ص. ۱۱۳)؛ البته برخی دیگر از فقیهان مانعی برای این امر قائل نشده‌اند. از این رو، روشن می شود کسی که مادر یا مادر پدر یا مادر بزرگ مادر یا مادر علوی و پدر او غیر علوی و غیرهاشمی باشد، بدون شک، علوی و فاطمی شمرده خواهد شد و همه آثار و احکام فقهی سیادت - که از جمله آن جواز انتساب به خاندان وحی و افتخار انتمای به این تبار پاک است - بر وی حمل می شود، بلکه باید گفت کتمان این نسل و تبار گرامی و بیزاری از آن بر وی جایز نیست. محدث بحرانی، اگر چه در این مسأله رأی سیدمرتضی را برگزیده است، اما - به دلیل مضمون برخی روایات - منتسبان به هاشم از ناحیه مادر را به احتیاط فراخوانده است و آن‌ها را از دریافت خمس برحذر داشته است (بحرانی، ۱۴۲۳ق: ج. ۳، ص. ۴۵).

به نظر می رسد که دیدگاه فقیهان شیعه درباره فضیلت سیادت برای منتسب به مادر دقیق نمی باشد؛ بلکه در این باره باید قائل به تفصیل شد. زیرا، آنچه مناط اختصاص احکام فقهی خاص بنی هاشم است صدق انتساب به هاشم بن عبدمناف از جانب پدری است و آنچه معیار فضیلت تباری و سیادت نسبی است انتساب به رسول گرامی اسلام (ص) و دخت گرامی ایشان، حضرت فاطمه زهرا (س)، یا امیرالمؤمنین، امام علی (ع)، است. بنابراین، شاید بتوان گفت، هر کسی را که از ناحیه مادری منتسب به بنی هاشم است نمی توان، به طور قطع، صاحب این فضیلت و سیادت شمرد؛ بلکه تنها کسانی که سلسله مطهر معصومان (ع) را در نسب خویش دارند مفتخر به این فضل و سیادت خواهند بود، نه هر کسی که از جانب مادر منتسب به هاشم بن عبدمناف است. علاوه بر مطالب پیش گفته، آنچه در این باب موافق با احتیاط است، قول مشهور فقیهان است، چون دادن خمس به مستحق شرعی یک تکلیف قطعی است، در حالی که در خصوص دادن خمس به کسی که از جانب مادر منتسب است، تردید وجود دارد، بنابراین وظیفه این است که قدر متیقن لحاظ بشود، چون اشتغال یقینی ایجاد شده و اشتغال یقینی برائت ذمه یقینی می خواهد و شخصی که به نظر فقها شایسته دریافت خمس می باشد منسوب از طرف پدر است (ر.ک: نجفی، ۱۴۰۴ق: ج. ۱۶، ص. ۹۱). نکته دیگری که می توان اضافه کرد این است که سیره متشرعه از حال تا زمان معصوم (ع) این بوده است که پرداخت خمس و سهم سادات از

خمس به کسانی بوده است که از جانب پدر به هاشم منسوب بوده اند (ر.ک: نجفی، ۱۴۰۴ق: ج. ۱۶، ص. ۹۲) و در غیر اینصورت می بایست مخالفت با این سیره به مکلفین بواسطه خبری اطلاع داده می شد، در حالی که این قضیه اتفاق نیفتاده است و این عدم ردع و منع دال بر تأیید این سیره است.

۳. رضاع

محرمیت از راه شیرخوارگی، یکی از راه‌های به وجود آمدن محرمیت است. اینکه شیرخوارگی چگونه باعث نشر محرمیت می‌شود و با چه شرایطی محرمیت حاصل می‌شود، فقها در کتب فقهی به آن پرداخته‌اند (نجفی، ۱۴۰۴ق: ج. ۲۹، ص. ۲۶۴). با جمع شدن آن شرایط محرمیت بین شیرخوار و محارم نسبی و سببی آن شیردهنده بوجود می‌آید. سؤالی که در این مسئله پیش می‌آید این است که آیا رضاع علاوه بر ایجاد محرمیت باعث ایجاد نسب هم می‌شود یا خیر؟ و اینکه آیا کاربرد اطلاق مشابهت شیرخوارگی و نسب در همه احکام شرعی می‌باشد یا فقط در باب نکاح و احکام مربوط به آن جاری می‌گردد؟

آیت‌الله گلپایگانی در بیان اختلاف فقها و تبیین این مسئله، اظهار داشته است: برخی فقیهان شیعه، همچون شیخ طوسی در کتاب‌های خلاف و مسوط و ابن سعید حلی در کتاب جامع، رضاع را به نسب ملحق نموده‌اند، ولی دیگران با این قول مخالفت کرده‌اند. قائلان به قول نخست به حدیث شریف «رضاع نیز تاروپود و رشته‌ای همچون نسب است» [ر.ک: نجفی، ۱۴۰۴ق: ج. ۲۹، ص. ۳۱۰]؛ متمسک شده‌اند. شباهت میان نسب و رضاع نیز روشن است، زیرا همان‌گونه که نسب و تولد از پدر و مادری خاص سبب تکوین و ایجاد می‌گردد، رضاع و شیرخوارگی نیز سبب تکوین تربیتی و رشد جسمی است. این قول و تمسک به این روایت با عدم عمل اکثر فقیهان امامی به آن در بیشتر مقامات فقهی مورد اشکال و اعتراض قرار گرفته است؛ زیرا فرزند رضاعی از مادر رضاعی‌اش ارث نمی‌برد و مادر رضاعی نیز وارث فرزند رضاعی‌اش نیست، همچنین پدر رضاعی بر فرزند رضاعی‌اش ولایتی ندارد و حال آن‌که پدر نسبی ولی فرزند است. این فروع فقهی این نکته را می‌رساند که رضاع تنها در باب نکاح و ایجاد محرمیت حکم نسب را خواهد داشت. ضعف این سخن آن است که مفاد روایت حکمی عام است و محتوای آن تشبیه رضاع و نسب را در همه احکام می‌رساند، لذا همه احکام ولد نسبی بر ولد رضاعی حمل خواهد شد. از جمله این احکام آن است که ازدواج با وی جائز نیست، همچنین اگر فرزند رضاعی پدرش را که برده است بخرد پدر به ملکیت وی در نخواهد آمد و منعق می‌شود و... از سوی دیگر احکامی مانند ارث و ولایت از راه دلیل خاص از عموم آن خارج شده است. روایاتی که محرمات رضاعی را به محرمات نسبی تشبیه نموده‌اند مؤید این مطلب شمرده می‌شوند. البته باید توجه داشت که اگر اجماعی بر عدم الحاق رضاع به نسب متصور باشد، باید در قبال آن متوقف شد و در این مسئله سکوت اختیار کرد (گلپایگانی، ۱۴۱۲ق: ج. ۱، ص. ۲۶۱). آنچه از سخنان آیت‌الله گلپایگانی برداشت می‌شود این است که هرچند برخی فقیهان امامیه به تسری رضاع به تمام دائره فقه قائل شده‌اند، اما در مقام عمل، این قاعده را در اثبات احکامی از قبیل ولایت و ارث و غیره عقیم دانسته‌اند و قاعده رضاع را فقط در باب احکام نکاح جاری می‌دانند. بنابراین، قاعده رضاع در ورای تحریم نکاح کاربستی فقهی ندارد و شیرخوارگی از زن هاشمی را نمی‌توان معیار احراز سیادت و ملاکی برای هاشمی بودن دانست.

البته لازم به ذکر است که انتساب به هاشم از جانب مادر حقیقی، هرچند سبب احراز سیادت به معنای اصطلاحی خاص نمی‌باشد، ولی مثبت سیادت به معنای اصطلاحی عام آن می‌باشد. اما انتساب به هاشم از جانب مادر رضاعی، سبب احراز عنوان سیادت نه به معنای اصطلاحی عام است، نه به معنای اصطلاحی خاص.

۴. یائسگی و پایان قاعدگی در زنان

یکی از چیزهایی که نمی‌توان آن را ملاک هاشمی بودن شمرد، آغاز یائسگی و پایان قاعدگی بانوان است؛ چون ویژگی‌های زنان هاشمی در این زمینه منحصر به ایشان نیست و ممکن است برخی دیگر از زنان نیز این ویژگی‌ها را دارا باشند و

^۱ توضیح این نکته ضروری است که این عبارت در متون روایی به چشم نمی‌خورد و تنها در کلام فقها در باب رضاع به کار می‌رود.

البته در سن یائسگی زنان عوامل طبیعی نیز دارای تأثیر هستند (کفایی، ۱۳۸۷: ص. ۴۷)؛ اما به دلیل فهم نادرست برخی، از آموزه های فقهی باعث شده که چنین ادعای مطرح شود. در باب طهارت کتاب های فقهی، فقیهان امامیه سن یائسگی زنان قرشی و نبطی را شصت سالگی و سایر زنان را پنجاه سالگی ذکر کرده اند. یکی از فقها در این خصوص نوشته است: حیض خونی است که زن پس از نه سالگی می بیند. پایان خونریزی زن پنجاه سالگی است، مگر در زنان قرشی و نبطی که تا شصت سالگی خونریزی دارند (عاملی، ۱۴۱۰ق: ص. ۱۹). روشن است که همه منتسبان به «نضر بن کنانه» قرشی هستند که هاشمیان نیز در شمار ایشان هستند و قرشی بودن اعم از هاشمی بودن است. از سوی دیگر، زنان نبطی نیز در این حکم با زنان قرشی مشترک اند. از این رو، نمی توان بیشتر شدن سن یائسگی زنان از پنجاه سال را از معیارهای هاشمی بودن برشمرد (ر.ک: موسوی سبزواری، ۱۳۴۷ق: ج. ۱، ص. ۶۲).

شهید ثانی در این زمینه می نویسد: احتمال اکتفا به مادر نسبت به دیگران در تشخیص خون حیض رجحان دارد، چون که ویژگی های مادر، به دلیل نزدیکی مزاج مادر و دختر، در برخی موارد مدخلیت شرعی یافته اند. از این رو است که در تشخیص و تعیین خون حیض در زن مبتدأ ویژگی های طبیعی مادر وی ملاک است (عاملی، ۱۴۰۲ق: ج. ۱، ص. ۱۷۶). بنابراین، ملاک تعیین حکم قاعدگی نخست دختر، با توجه به نزدیک بودن مزاج زنانه دختر به مزاج مادرش، کیفیت و کمیت قاعدگی مادر خواهد بود. از این رو، دختر زنی غیرقرشی یا غیرنبطی ممکن است پس از پنجاه سالگی خون حیض ببیند؛ بنابراین، این حالت امری طبیعی است و امر طبیعی نمی تواند باعث اثبات امر خاصی در مسئله سیادت و هاشمی بودن به شمار بیاید. برخی فقیهان معاصر، مبنای مجتهد را در هنگام شک ناشی از فزونی سن یا س بر پنجاه سالگی در سیادت را، اصل اولی عدم انتساب دانسته اند. تمسک به اصل در این مسأله نشان دهنده آن است که ایشان قائل به جایگاهی برای این ویژگی طبیعی در احراز هاشمی بودن نبوده اند (خوانساری و اراکی، ۱۴۱۵ق: ص. ۲۰۲).

۵. استمداد از قرعه و دانش های غریب

استمداد از علوم غریبه و راه های غیرمتعارف از جمله طُرُقی است که احتمال دارد افرادی با تمسک به آن در صدد اثبات انتساب برآیند. با توجه به گستره این موضوع، در ذیل عناوینی چند به بررسی آن پرداخته می شود.

۵-۱. قرعه

واژه قرعه به معنای سهم و بهره است (ابن منظور، ۱۴۱۴ق: ج ۸، ص. ۲۶۶). قرعه در اصطلاح فقیهان و عرف عام امری است که در هنگام به وجود آمدن ابهامات و شبهات مشکل کاربرد دارد. خصوصاً در جایی که راه دیگری برای حل مشکل وجود ندارد. قرعه به طرق مختلفی از جمله قرعه به شکل مکتوب انجام می شود (مشکینی، ۱۴۱۶ق: ص. ۲۰۱).

در اینکه قرعه از اصول عملیه می باشد یا از امارات شرعیه بین فقیهان امامیه اختلاف نظر وجود دارد. ثمره این اختلاف نظر در مقدم شدن قاعده قرعه بر اصول عملیه ظاهر می گردد و بنا بر قول به اماره بودن قرعه، قرعه بر اصول عملی مقدم می شود و طبق قول به اصل بودن قرعه، با اصل عملی دیگر متعارض خواهد بود. البته، قرعه فقط در شبهات موضوعیه همراه با علم اجمالی جریان می یابد که در آن احتیاط راه نداشته باشد یا رعایت احتیاط موجب عسر و حرج گردد. از این رو، اگر بین دو مرد در رابطه پدری با طفلی اختلاف وجود داشته باشد و هیچگونه اماره ای همچون بیینه و فراش جهت اثبات نسب وجود نداشته باشد، فقها برای اثبات نسب از قاعده قرعه استفاده می کنند و آن را حجت می دانند. محقق حلی در این باره بیان داشته است: نسب به فراش منفرد [بدون نزاع] و ادعای منفرد ملحق می شود. الحاق نسب به فراش مشترک [همراه نزاع] و ادعای مشترک با اقامه بیینه یا قرعه امکان پذیر است (حلی، ۱۴۰۸ق: ج. ۴، ص. ۱۱۳). اما در انتساب به هاشم و اثبات سیادت این قاعده اعتباری ندارد. چون قرعه فقط در فصل خصومت و نزاع به کار می رود و کاشف واقع نیست. استخاره نیز محکوم به حکم قرعه است و یاری احراز هاشمی بودن را ندارد؛ زیرا استخاره کاشف واقع نیست، بلکه صرفاً رافع تحیر است.

۲-۵. قیافه‌شناسی

کلمه «قیافه» از مصدر «قَافَ - يَقُوفُ» می‌باشد. زمخشری در تعریف این واژه می‌گوید: قیافه‌شناسی آن است که کسی از سر هوشمندی و حدت ذهن فرزندی یا برادری کسی را نسبت به دیگری تشخیص دهد و این امر در بین طایفه بنی‌مدلج تداول داشته است (زمخشری، ۱۴۱۷ق: ج. ۱، ص. ۱۵۳).

محقق کرکی نیز در بیان تعریف این علم می‌نویسد: قیافه‌شناسی الحاق انساب از راه نشانه‌های گمان‌آور یا الحاق آثاری با پیامدهای حرام یا قطع به نسبی خاص با نظر داشت به آثار آن می‌باشد (عاملی، ۱۴۱۴ق: ج. ۴، ص. ۳۳). یکی از گزاره‌های مشهور دانش فقه گزاره «القیافه حرامٌ عندنا» است (حلی، ۱۴۱۴ق: ج. ۱۲، ص. ۱۴۵). غالب فقهای شیعه قائل به حرمت آن شده‌اند و تعلّم و تعلیم آن و اکتساب از راه آن را حرام شمرده‌اند (طوسی، ۱۴۰۰ق: ص. ۳۶۶؛ حلی، ۱۴۱۸ق: ج. ۱، ص. ۱۱۷؛ حلی، ۱۴۱۴ق: ج. ۱۲، ص. ۱۴۵؛ عاملی، ۱۴۱۴ق: ج. ۴، ص. ۳۳؛ طباطبایی، ۱۴۱۸ق: ج. ۸، ص. ۷۲). برخی فقیهان مزبور به اجماعی بودن حرمت آن نیز اشاره کرده‌اند.

با بررسی ادله به دست می‌آید که این حکمی که گفته شد با اصول مذهب و شریعت نیز موافقت دارد؛ چون اگر شخصی به شخص دیگر ملحق شود این امر دارای آثار فراوانی در فقه می‌باشد. از این رو، در باب مسایل فقهی با توجه به آثار فراوانی که دارد نمی‌توان به ظن و گمان اعتماد کرد و آن را مبنا قرار داد. بالاتر از این با بررسی ادله فقهی روشن می‌شود که ادله بر خلاف آن وجود دارد. در روایتی که از امام باقر (ع) نقل شده است: امیر مؤمنان، علی (ع)، می‌فرمود: من به گفتار مدعیان آگاهی از غیب و قیافه‌شناسان و دزدان اعتنایی نمی‌کنم و شهادت فاسق را نمی‌پذیرم مگر درباره خود او (صدوق، ۱۴۱۳ق: ج. ۳، ص. ۵۰).

همچنین، در روایتی دیگر نقل شده که امام صادق (ع) می‌فرماید: کسی که از غیب اطلاع دهد یا برای او غیب‌گویی شود، از دین پیامبر (ص) بیزاری جسته است. از امام (ع) درباره قیافه‌شناسی سؤال شد. ایشان در پاسخ فرمودند: دوست ندارم به قیافه‌شناسان مراجعه کنید. از ایشان چیزی فراتر از آنچه بر لسان مردمان جاری است نخواهید شنید. قیافه‌شناسی از اختصاصات پیامبران بود که با بعثت رسول گرامی اسلام (ص) مردم دیگر نیز از آن بهره‌مند گشتند (حرّ عاملی، ۱۴۰۹ق: ج. ۱۷، ص. ۱۵۰). از این رو، اگر چه نظریه قائف (قیافه‌شناس) به واقع اصابت نماید، ولی چون در فقه امامیه دارای اعتبار نیست، لذا به آن تمسک نمی‌شود. از جمله فقیهانی که به عدم اعتبار قول قیافه‌شناس تصریح کرده است و خطّ بطلانی بر مشروعیت این طریق کشیده است، صاحب جواهر است که می‌فرماید: قیافه‌شناسی در مذهب ما معتبر نیست (نجفی، ۱۴۰۴ق: ج. ۴۰، ص. ۵۱۵).

۳-۵. جفر و رمل

با بررسی کتب فقهی دیده می‌شود که فقیهان به تناسب در باب‌های تجارت و شهادت از احکام این دو دانش سخن به میان آورده‌اند. علم جفر، که از آن به علم تکسیر نیز تعبیر می‌شود، دانشی است که در آن از اقسام و خواص حروف و کیفیت تأثیر آن‌ها بحث می‌شود. دانش رمل نیز علمی است شبیه دانش جفر با این تفاوت که در رمل نقطه‌ها و خطوط جایگاه اعداد علم رمل را دارا می‌باشند (ر.ک: نظری، اسحاقی و حسینی، ۱۴۰۳، صص. ۲۸۵-۲۸۶). برخی فقیهان به صراحت، فراگیری این دو علم را جایز دانسته‌اند (نجفی، ۱۴۰۴ق: ج. ۲۲، ص. ۸۱؛ انصاری، ۱۴۱۵ق: ج. ۲، ص. ۳۹)؛ این در حالی است که برخی فقیهان پیش‌گویی حتمی و قطعی از طریق رمل، جفر و مانند آن را مردود می‌دانند (کاشانی، بی‌تا: ج. ۲، ص. ۲۳). البته، همانطوری که در باب قطع در اصول فقه آمده است علم هر کس برای خود او حجّت می‌باشد، گرچه این علم از راهی غیر متعارف همچون جفر و رمل به دست آمده باشد؛ اما برخی فقها به صراحت فرموده‌اند که گواهی و نیز داوری بر مبنای این علم جائز نمی‌باشد (موسوی خمینی، بی‌تا: ج. ۲، ص. ۴۴۵)، همانطوری که اگر کسی یا مجتهدی احکام شرعی را از راهی به جز ادلّه اجتهادی، مانند رمل و جفر بدست آورده باشد، تقلید کردن از او جائز نمی‌باشد (خویی، ۱۴۱۷ق: ص. ۴۳۷). صاحب جواهر در این باب می‌فرماید: در صورتی که معتقد به مطابقت قضایای به دست آمده از دانش‌هایی مانند نجوم، جفر، رمل و فال و هر آن‌چه پرده از غیب برمی‌دارد، با واقع شویم، یادگیری و به‌کارگیری آن حرام خواهد بود و در غیر این صورت اشکالی در آن نخواهد بود (نجفی، ۱۴۰۴:

ج. ۲۲، ص. ۱۰۹). از این رو، دانش‌های غریب و طُرُق‌ی که ذیل آن واقع می‌شود نیز نمی‌تواند باعث احراز نسب، سیادت و آثار و احکام شرعی آن تلقی شود.

۶. رؤیا (خواب)

خواب، از نظرگاه شریعت، حجت نیست و از طریق آن نمی‌توان موضوعی را که محمل عناوین و آثار شرعی می‌باشد، اثبات نمود. عدم اطلاع مردم از مذاق شارع، گاهی موجب این توهم شده است که همه رؤیاهایشان بهره‌ای از واقعیت دارد و حال آنکه این پندار، در حوزه تشریح و تکلیف، فاقد وجاهت است. روایتی از امام صادق (ع) وارد شده است که می‌فرماید: دین خداوند [شریعت الهی] عزیزتر از آن است که در خواب دیده شود (کلینی، ۱۴۲۹ق: ج. ۳، ص. ۴۸۲). در خصوص نسب یکی از ادیبان عرب که نوه او به استناد خوابی وی را منتسب به حلیمه دایه رسول گرامی اسلام (ص) کرده بود، سیدجلال‌الدین آشتیانی می‌گوید که این خواب هیچگونه حجیتی ندارد و چنین مطلبی فاقد مستند نقلی و عقلی می‌باشد (فرغانی، ۱۳۷۹: ص. ۲۶).

آیت‌الله شبیری زنجانی در خصوص عدم اعتبار اثبات سیادت از راه خواب آورده است: برای احراز سیادت اشتهار به این عنوان در شهر و دیار خویش کفایت می‌کند و کسی که در منطقه خود معروف و مشهور به سیادت نیست، محکوم به عدم سیادت است. همچنین در صورتی که عرفاً اطمینان به عدم سیادت شخصی یا عدم اشتهار وی به سیادت در شهر و دیارش حاصل شود، وی محکوم به عدم سیادت است؛ مثل این که خود شخص اقرار به عدم سیادت کند و مانعی از پذیرش سخنش در میان نباشد. در این مسئله [احراز هاشمیت] داشتن یا نداشتن شجره‌نامه و راه‌هایی مانند دیدن در خواب — که برخی عوام بر آن تکیه می‌کنند — اهمیت و اعتباری ندارد (شبیری زنجانی، ۱۴۲۸ق: ص. ۴۳۱). لازم به تذکر است آنچه معیار شرافت نسب است اشتهار به هاشمیت است، نه داشتن شجره‌نامه و ناگفته روشن است که معنای سخن آیت‌الله شبیری زنجانی نیز همین است که داشتن یا نداشتن شجره‌نامه آسیبی به انتساب و انتمای سادات و بنی‌هاشم به اهل بیت (ع) نمی‌رساند؛ به تعبیر دیگر نسب‌نامه مناط احراز سیادت نیست، بلکه از لوازم حصول علم یا اطمینان به آن است. چه بسا خاندانی مشهور به سیادت باشند، اما سند مکتوبی دال بر سیادت ایشان در میان نباشد، چنان که برخی دانشمندان که خود خریط فن نسب بوده‌اند، از نام‌های سلسله پدران و اجداد خویش آگاهی نداشته‌اند.

همچنین، در پاسخ به این سؤال که آیا رؤیاهای راستین در حد اطمینان یا ظن، مربوط به سیادت، و نیز ارتکازاتی که کثیری از مؤمنان بدون سابقه ذهنی یا آشنایی قبلی برایشان حاصل شده، می‌تواند نقشی در اثبات هاشمی بودن افراد داشته باشد؟ آیت‌الله مکارم شیرازی در این خصوص می‌فرماید: این موارد هیچکدام برای اثبات سیادت کفایت نمی‌کند (مکارم شیرازی، ۱۴۲۷ق: ج. ۲، ص. ۱۸۴). پرواضح است که تصریح این فقیه، خط بطلانی بر سنجه و معیار خواب برای احراز سیادت و هاشمیت است.

۷. تولد در زمان یا مکان مبارک و مقدس

از مفهوم سیادت تصورات غلطی در بین عامه مردم وجود دارد. به عنوان مثال ممکن است در برخی نواحی و در میان بعضی از مردم تولد در شب جمعه یا زمان مبارک دیگر را نشانه‌ای بر هاشمی بودن بدانند! بایسته است که از این پندارهای خرافی بر حذر بود و با ابزار دانش به نفی آن برخاست، زیرا بروز آن اسباب توهین به مکتب تشیع را از سوی برخی دشمنان این مذهب فراهم می‌کند. یکی از دانشمندان شیعه، در مقام رد این اتهامات به مذهب جعفری، می‌گوید: ما شیعیان کسی را که در شب و روز جمعه یا شب و روز قدر متولد شده، سید نمی‌دانیم، هر چند که در خانه کعبه متولد شده باشد. ملاک سیادت در مذهب ما انتساب به نیای پیامبر (ص)، هاشم بن عبدمناف، است (رضوی، ۱۳۶۱: ص. ۹۸).

۸. رابطه نامشروع (زنا)

چنانکه در نوشته‌های فقیهان بزرگوار شیعه آمده است، زنا مثبت نسب نیست. از این رو، ولد زنا حکم فرزند حقیقی را نداشته، ملحق به زانی نمی‌شود و احکام فرزندی درباره وی جاری نیست. محقق حلی در این باره می‌گوید: بچه متولد از زنا نسبی ندارد و از زانی، زانیه و بستگان ایشان ارثی نمی‌برد و آنان نیز از وی ارث نمی‌برند. میراث او برای فرزندش است و در غیر این صورت امام معصوم (ع) وارث اموال او خواهد بود (محقق حلی، ۱۴۰۸ق: ج. ۴، ص. ۳۸).

از آنچه گفته شد معلوم گردید که سیادت بصورت عام و خاص در کلام فقها آمده است. که تحدید و مشخص کردن معنا و مفهوم این دو قسم در آثاری که به دنبال دارند بسیار پر اهمیت است. هاشمی بودن در تعریف اصطلاحی عام، منسوب بودن به هاشم بن عبدمناف بوده و تفاوتی نمی‌کند که این انتساب از طرف پدر باشد و یا از طرف مادر. آنچه دارابودن فضیلت سیادت در آدم‌ها بر آن متوقف است، تعریف اصطلاحی عام است. اما مطابق دیدگاه مشهور، در احکام فقهی که به هاشمیان اختصاص داده شده، مقصود از هاشمی بودن، این تعریف و اصطلاح عام نمی‌باشد. اگر کسی ادعای هاشمی بودن بنماید، ادعای او از راه بینه و شیاع ثابت می‌شود، البته نمی‌توان به مجرد ادعا اکتفا نمود، زیرا دلیلی بر اعتبار آن در دست نیست. ادعای صرف در احراز نسب کفایت نمی‌کند؛ و دادن سهم سادات به مدعی سیادت با توجه به قاعده اشتغال ذمه که برائت ذمه یقینی از تکلیف می‌خواهد، کافی نیست؛ چون ادعا از اسباب احراز سیادت به حساب نمی‌آید. علاوه بر مطلب فوق اصل عدم انتساب یکی از اصول عقلایی است که فقها در هنگام شک نسبت به انتساب، آثار انتساب را بار نمی‌کنند، مگر اینکه انتساب از راه معتبری اثبات شود. اما غیر از معیارهای مشخص و معینی که در کلام فقها به آن تصریح شده، گاهی در اجتماع می‌بینیم افرادی با اعلام معیارواره‌هایی می‌خواهند خود را به خاندان نبوت منسوب کنند. به عبارتی برخی از مردم از مفهوم سیادت تصورات غلطی دارند؛ که لازم است که از این پندارهای خرافی بر حذر بود و با ایزار دانش به نفی آنها برخاست، زیرا بروز آن اسباب توهین به مکتب تشیع را از سوی برخی دشمنان این مذهب فراهم می‌کند. از این رو، به نظر می‌رسد که دیدگاه فقیهان شیعه درباره فضیلت سیادت برای منتسب به مادر دقیق نمی‌باشد؛ بلکه در این باره باید قائل به تفصیل شد. زیرا، آنچه اختصاص احکام فقهی خاص بنی‌هاشم است صدق انتساب به هاشم بن عبدمناف از جانب پدری است و آنچه معیار فضیلت تباری و سیادت نسبی است انتساب به رسول گرامی اسلام (ص) و دخت گرامی ایشان، حضرت فاطمه زهرا (س)، یا امیرالمؤمنین، امام علی (ع)، است. بنابراین، شاید بتوان گفت، هر کسی را که از ناحیه مادری منتسب به بنی‌هاشم است نمی‌توان، به طور قطع، صاحب این فضیلت و سیادت شمرد؛ بلکه تنها کسانی که سلسله مطهر معصومان (ع) را در نسب خویش دارند مفتخر به این فضل و سیادت خواهند بود، نه هر کسی که از جانب مادر منسوب به هاشم بن عبدمناف است. لازم به ذکر است که انتساب به هاشم از جانب مادر حقیقی، هرچند سبب احراز سیادت به معنای اصطلاحی خاص نمی‌باشد، ولی مثبت سیادت به معنای اصطلاحی عام آن می‌باشد. اما انتساب به هاشم از جانب مادر رضاعی، سبب احراز عنوان سیادت نه به معنای اصطلاحی عام است، نه به معنای اصطلاحی خاص. برخی بخاطر شیرخوارگی از زن هاشمی، ممکن است ادعای سیادت کنند که هرچند برخی فقیهان امامیه به تسری رضاع به تمام دائره فقه شده‌اند، اما در مقام عمل فقط در باب احکام نکاح جاری می‌دانند. بنابراین، قاعده رضاع در ورای تحریم نکاح کاربستی فقهی ندارد و شیرخوارگی از زن هاشمی را نمی‌توان معیار احراز سیادت و ملاکی برای هاشمی بودن دانست. برخی از افراد یائسگی و پایان قاعدگی در زنان در فزون بر پنجاه سالگی را معیاری برای ادعای سیادت می‌دانند، اما این حالت یک امری طبیعی است و امر طبیعی نمی‌تواند باعث اثبات امر خاصی در مسئله سیادت و هاشمی بودن به شمار بیاید. برخی فقیهان معاصر، مبنای مجتهد را در هنگام شک ناشی از فزونی سن یأس بر پنجاه سالگی در سیادت را، اصل اولی عدم انتساب دانسته‌اند که یک امر عقلایی است. ممکن است قاعده قرعه به عنوان معیارواره ای جهت احراز سیادت مطرح شود اما این قاعده در انتساب به هاشم و اثبات سیادت اعتباری ندارد. چون این قاعده فقط در فصل خصومت و نزاع به کار می‌رود و کاشف واقع نیست. در حالی که مانحن فیه از باب فصل خصومت و نزاع نیست و یارای احراز هاشمی بودن را ندارد. در باب مسایل فقهی با توجه به آثار فراوانی که به دنبال دارند، نمی‌توان به ظن و گمان اعتماد کرد و آن را مبنای احکام فقهی و ثبوت آنها قرار داد. لذا نمی‌توان از نظریاتی چون قیافه در باب احراز سیادت استفاده کرد. فراتر از این با بررسی ادله فقهی روشن می‌شود که ادله بر خلاف آن وجود دارد. از این رو، اگر چه نظریه قیافه‌شناس به واقع اصابت نماید، ولی چون در فقه امامیه دارای اعتبار نیست و برخی فقها ادعا کرده‌اند که قیافه‌شناسی

در مذهب ما اعتباری ندارد، لذا به آن تمسک نمی شود. دانش‌های غریبه و طُرُفی که ذیل آن واقع می شود نیز نمی تواند باعث احراز نسب، سیادت و آثار و احکام شرعی آن تلقی شود. خواب و رویا، از نظرگاه شریعت، حجت نیست و از طریق آن نمی توان موضوعی را که محمل عناوین و آثار شرعی می باشد، اثبات نمود. عدم اطلاع مردم از مذاق شارع، گاهی موجب این توهم شده است که همه رؤیاهایشان بهره‌ای از واقعیت دارد و حال آنکه این پندار، در حوزه تشریح و تکلیف، فاقد وجاهت است. از این رو، جهت جلوگیری از سوء استفاده از این معیارواره ها و نیز از بین بردن پندارهای خرافی در بین مردم و جلوگیری از طرح اسبابی که سبب توهین به مکتب تشیع از سوی مخالفان و دشمنان این مذهب می شود، می بایست به نفی علمی این موارد پرداخت.

نتیجه گیری

تعریف اصطلاحی عام و خاصی که در این پژوهش درباره سیادت و هاشمی بودن طرح شده است نوآوری در تحدید معنای این اصطلاح به شمار می آید؛ اگر چه ممکن است به عقیده برخی محققان تعریف اصطلاحی عام، اصطلاحی اخلاقی شمرده شود، اما باید توجه داشت که حمل آثار فقهی بر آن، لزوم تحدید دایره معنایی آن در علم فقه را روشن می سازد و تعیین دقیق این موضوع در گزاره‌های فقهی، راه را بر شیوع معیارواره‌ها خواهد بست. با نظرداشت قواعد و اصول شرعی و تتبع در کلمات فقهای امامیه چنین به دست می آید که معیارهای چون ادعای سیادت یا اقرار به آن، انتساب به مادر هاشمی و مادر بزرگ هاشمی، رضاع از زنی هاشمی، پایان قاعدگی و آغاز یائسگی زنان، استمداد از قرعه و علوم غریبه در اثبات انتساب، دیدن در خواب و تولد در زمان یا مکانی مبارک مثبت هاشمیت به معنای اصطلاحی خاص آن نیست. بنابراین، باید گفت هاشمیت در اصطلاح علم فقه عبارت است از انتساب به «هاشم بن عبدمناف» از جانب پدری. منتسبان به هاشم از ناحیه مادری، اگر چه فضائل و مکارم سادات را دارا هستند، اما احکام فقهی ویژه بنی هاشم درباره ایشان صادق و جاری نیست. در جای خود آمده است که هاشمی بودن از راه‌هایی مانند اشتهار به سیادت در شهر و دیار خویش، گواهی شهود عادل، فراش، علم و اطمینان حاصل از اسناد معتبر و ... احراز می گردد.

منابع

- قرآن کریم.
- ابن قدامة، عبدالله (بی تا)، المعنى، بیروت: دار الكتاب العربی للنشر و التوزیع.
- ابن منظور، محمد بن مكرم (۱۴۱۴ق)، لسان العرب، چاپ سوم، بیروت: دار صادر.
- اردبیلی، احمد بن محمد (۱۴۰۳ق)، مجمع الفائدة و البرهان فی شرح ارشاد الأذهان، قم: نشر جامعه مدرسین حوزه علمیه قم.
- اسکافی، ابن جنید (۱۴۱۶ق)، مجموعه فتاوی ابن جنید، قم: نشر جامعه مدرسین حوزه علمیه قم.
- انصاری، مرتضی بن محمدامین (۱۴۱۵ق)، کتاب الخمس، قم: کنگره جهانی بزرگداشت شیخ اعظم انصاری.
- انصاری، مرتضی بن محمدامین (۱۴۱۵ق)، کتاب مکاسب، قم: کنگره بزرگداشت شیخ اعظم انصاری.
- املی، میرزا محمدتقی (۱۳۸۰ق)، مصباح الهدی فی شرح العروة الوثقی، تهران: بی نا.
- بحرانی، یوسف بن احمد (۱۴۲۳ق)، الدرر النجفیة من الملتقطات البیوسفیة، بیروت: دار المصطفی لإحياء التراث.
- بحرانی، یوسف بن احمد (۱۴۰۵ق)، الحدائق الناضرة فی أحكام العترة الطاهرة، قم: دفتر نشر جامعه مدرسین حوزه علمیه قم.
- بهبهانی، محمدباقر بن محمداکمل (۱۴۲۶ق)، حاشیة الوافی، قم: مؤسسه العلامة المجدد الوحید البهبهانی.
- بهجت، محمدتقی (۱۴۲۸ق)، استفتائات، قم: دفتر حضرت آیت الله بهجت.
- تهرانی، شیخ آقابرگ (۱۴۰۸ق)، الذریعة إلى تصانیف الشیعة، قم و تهران: نشر اسماعیلیان و کتابخانه اسلامیة.
- جوادی املی، عبدالله (۱۳۸۸ش)، زن در آئینه جمال و جلال، قم: نشر اسراء.
- حر عاملی، محمد بن حسن (۱۴۰۹ق)، وسائل الشیعة، قم: مؤسسه آل البيت.
- حلی (علامه حلی)، حسن بن یوسف بن مطهر (۱۴۱۴ق)، تذکرة الفقهاء، قم: مؤسسه آل البيت.
- حلی (علامه حلی)، حسن بن یوسف بن مطهر (۱۴۱۸ق)، المختصر النافع فی فقه الإمامیة، قم: مؤسسه المطبوعات الدینیة.
- حلی (محقق حلی)، جعفر بن حسن (۱۴۰۸ق)، شرائع الاسلام فی مسائل الحلال و الحرام، چاپ دوم، قم: مؤسسه اسماعیلیان.
- خامنه‌ای، سیدعلی (۱۴۲۴ق)، أجوبة الإستفتائات، قم: دفتر معظم له در قم.
- خمینی، سیدروح الله (بی تا)، تحریر الوسیلة، قم: مؤسسه مطبوعات دار العلم.
- خوانساری، سیدمحمدتقی و اراکی، محمدعلی (۱۴۱۵ق)، رساله فی الدماء الثلاثة و أحكام الأموات و التیمم، قم: مؤسسه در راه حق.
- خویی، سیدابوالقاسم (۱۴۱۷ق)، مصباح الاصول، چاپ پنجم، قم: کتاب فروشی داوری.
- خویی، سیدابوالقاسم (بی تا)، المستند فی شرح العروة الوثقی، بی جا: بی نا.
- خویی، میرزا حبیب الله (۱۴۰۰ق)، منهاج البراعة فی شرح نهج البلاغه، چاپ چهارم، تهران: مکتبه الاسلامیة.
- رضوی، سیدمحمدرضی (۱۳۶۱ش)، کذبوا علی الشیعة، تهران: مدرسه چهل ستون.
- زمخشری، محمود بن عمر (۱۴۱۷ق)، الفائق فی غریب الحدیث، بیروت: دار الکتب العلمیة.
- سیدمرتضی، علی بن حسین (۱۴۰۵ق)، رسائل الشریف المرتضی، قم: دار القرآن الکریم.
- سیدمرتضی، علی بن حسین (۱۴۱۷ق)، المسائل الناصریات، تهران: رابطه الثقافة و العلاقات الاسلامیة.
- صدوق، محمد بن علی بن بابویه (۱۳۷۶ش)، الأمالی، تهران: چاپ ششم، نشر کتابچی.
- صدوق، محمد بن علی بن بابویه (۱۴۱۳ق)، من لا یحضره الفقیه، قم: نشر جامعه مدرسین حوزه علمیه قم.
- طباطبائی، سیدعلی بن محمد (۱۴۱۸ق)، ریاض المسائل فی تحقیق الاحکام بالدلائل، قم: آل البيت.
- طوسی، ابن حمزه (۱۴۰۸ق)، الوسیلة إلى نیل الفضیلة، قم: نشر کتابخانه آیت الله مرعشی نجفی.
- طوسی، محمد بن حسن (۱۴۰۰ق)، النهایة فی مجرد الفقه و الفتاوی، چاپ دوم، بیروت: دار الكتاب العربی.
- طوسی، محمد بن حسن (۱۴۰۷ق)، تهذیب الأحکام، چاپ چهارم، تهران: دار الکتب الإسلامیة.
- عاملی (شهید اول)، محمد بن مکی (۱۴۱۰ق)، اللمعة الدمشقیة فی فقه الإمامیة، بیروت: دار التراث - الدار الاسلامیة.
- عاملی (محقق کرکی)، علی بن حسین (۱۴۱۴ق)، جامع المقاصد فی شرح القواعد، چاپ دوم، قم: مؤسسه آل البيت.
- عاملی، زین الدین بن علی (۱۴۰۲ق)، روض الجنان فی شرح ارشاد الأذهان، قم: نشر دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم.
- فرغانی، سعید الدین (۱۳۷۹ش)، مشارق الدراری، قم: نشر دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم.
- قزوینی، سیدعلی (۱۴۲۴ق)، ینایع الأحکام فی معرفة الحلال و الحرام، قم: دفتر نشر جامعه مدرسین حوزه علمیه قم.
- کاشانی، ابی بکر (۱۴۰۹ق)، بدائع الصنائع، پاکستان: المکتبه الحبیبة.
- کاشانی، محمدمحسن بن شاه مرتضی (بی تا)، مفاتیح الشرائع، قم: نشر کتابخانه آیت الله مرعشی نجفی.
- کفای، محبوبه (۱۳۸۷ش)، بررسی ارتباط سیادت با سن یائسگی، طب و ترکیه، دوره ۱۶، شماره ۱ - ۲، صفحات ۴۴ - ۵۰.

کلینی، محمد بن یعقوب (۱۴۲۹ق)، *الکافی*، قم: دارالحدیث.
 گلپایگانی، سیدمحمد رضا (۱۴۱۲ق)، *الدر المنضود فی احکام الحدود*، قم: دار القرآن الکریم.
 مجلسی، محمدباقر بن محمدتقی (۱۴۰۳ق)، *بخاراالنوار*، چاپ دوم، بیروت: دار احیاء التراث العربی.
 مشکینی، میرزا علی (۱۴۱۶ق)، *اصطلاحات الاصول و معظم أبحاثها*، چاپ ششم، قم: نشر الهادی.
 مفید، محمد بن محمد بن نعمان (۱۴۱۳ق)، *المقنعه*، قم: کنگره جهانی هزاره شیخ مفید.
 مکارم شیرازی، ناصر (۱۴۲۷ق)، *استفتائات جدید*، چاپ دوم، قم: انتشارات مدرسه امام علی بن ابی طالب (ع).
 موسوی سبزواری، سید عبدالاعلی (۱۴۱۳ق)، *مهذب الاحکام فی بین الحلال والحرام*، چاپ چهارم، قم: السید عبدالعلی السبزواری.
 نجفی، محمدحسن (۱۴۰۴ق)، *جواهر الکلام فی شرح شرائع الاسلام*، چاپ هفتم، بیروت: دار احیاء التراث العربی.
 نجفی، جعفر بن خضر (۱۴۲۲ق)، *کشف الغطاء عن مبهمات الشریعه الغراء*، قم: نشر دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم.
 نظری، رضا، اسحاقی، محمد، حسینی، سیدمحمد (۱۴۰۳ق)، بررسی فقهی امور غریبه و نقش آن در حوزه قضا، فصلنامه پژوهش های فقه و حقوق اسلامی، سال بیست و یکم، شماره ۸۷، صص ۲۸۰-۳۳۰.
 نوری، حسین بن محمدتقی (۱۴۰۸ق)، *مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل*، قم: مؤسسه آل البیت.
 یزدی، سیدمحمد کاظم (۱۴۰۹ق)، *العروه الوثقی فیما تعم به البلوی*، چاپ دوم، بیروت: مؤسسه الأعلمی للمطبوعات.

References

the Holy Qur'an.

- Ibn Qudāmah, 'Abd Allāh. (n.d.). *Al-Mughnī*. Beirut: Dār al-Kitāb al-'Arabī lil-Nashr wa al-Tawzī'. (in Arabic)
- Ibn Manzūr, Muḥammad ibn Makram. (1372 AD / 1414 AH). *Lisān al-'Arab* (3rd ed.). Beirut: Dār Ṣādir. (in Arabic)
- Ardabīlī, Aḥmad ibn Muḥammad. (1362 AD / 1403 AH). *Majma' al-Fā'idah wa al-Burhān fī Sharḥ Irshād al-Azdhān*. Qom: Nashr Jāmi'at Mudarrisīn Ḥawzah Ilmiyyah Qom. (in Arabic)
- Iskafī, Ibn Junayd. (1374 AD / 1416 AH). *Majmū'at Fatāwā Ibn Junayd*. Qom: Nashr Jāmi'at Mudarrisīn Ḥawzah Ilmiyyah Qom. (in Arabic)
- Anṣārī, Murtaḍā ibn Muḥammad Amīn. (1374 AD / 1415 AH). *Kitāb al-Khumus*. Qom: Kūnrah-i Jahānī Buzurgdāsh-t-i Shaykh A'zam Anṣārī. (in Arabic)
- Anṣārī, Murtaḍā ibn Muḥammad Amīn. (1374 AD / 1415 AH). *Kitāb al-Makāsib*. Qom: Kūnrah-i Buzurgdāsh-t-i Shaykh A'zam Anṣārī. (in Arabic)
- Āmilī, Mīrzā Muḥammad Taqī. (1961 AD / 1380 AH). *Miṣbāḥ al-Hudā fī Sharḥ al-'Urwah al-Wuthqā*. Tehran: Bū Nā. (in Arabic)
- Baḥrānī, Yūsuf ibn Aḥmad. (1401 AH / 1981 AD). *Al-Durar al-Najafīyyah min al-Multaqaṭāt al-Yūsufīyyah*. Beirut: Dār al-Muṣṭafā li-Iḥyā' al-Turāth. (in Arabic)
- Baḥrānī, Yūsuf ibn Aḥmad. (1405 AH / 1985 AD). *Al-Ḥadā'iq al-Nādirah fī Aḥkām al-'Itraḥ al-Tāhirah*. Qom: Daftar Nashr Jāmi'at Mudarrisīn Ḥawzah 'Ilmiyyah Qom. (in Arabic)
- Bihbahānī, Muḥammad Bāqir ibn Muḥammad Akmal. (1426 AH / 2005 AD). *Ḥāshiyat al-Wāfī*. Qom: Mu'assasat al-'Allāmah al-Mujaddid al-Wahīd al-Bihbahānī. (in Arabic)
- Bahjat, Muḥammad Taqī. (1428 AH / 2007 AD). *Istiftā'āt*. Qom: Daftar Ḥadrat Āyat Allāh Bahjat. (in Arabic)

- Tehrānī, Shaykh Āghā Buzurg. (1408 AH / 1988 AD). *Al-Dharī'ah ilā Taṣānif al-Shī'ah*. Qom and Tehran: Nashr Ismā'īliyyān and Kitābkhānah-yi Islāmiyyah. (in Arabic)
- Jawādī Āmulī, 'Abd Allāh. (1408 AH / 1989 AD). *Zan dar Āyīnah-yi Jamāl va Jalāl*. Qom: Nashr Isrā'. (in Persian)
- Hurr 'Āmilī, Muḥammad ibn al-Ḥasan. (1409 AH / 1988 AD). *Wasā'il al-Shī'ah*. Qom: Mu'assasat Āl al-Bayt. (in Arabic)
- Hillī, al-'Allāmah al-Ḥasan ibn Yūsuf ibn Muṭahhar. (1414 AH / 1993 AD). *Tadhkirat al-Faqahā'*. Qom: Mu'assasat Āl al-Bayt. (in Arabic)
- Hillī, al-'Allāmah al-Ḥasan ibn Yūsuf ibn Muṭahhar. (1418 AH / 1997 AD). *Al-Mukhtaṣar al-Nāfi' fī Fiqh al-Imāmiyyah*. Qom: Mu'assasat al-Maṭbū'āt al-Dīniyyah. (in Arabic)
- Hillī, al-Muḥaqqiq al-Ḥasan ibn Ja'far. (1408 AH / 1987 AD). *Sharā'i' al-Islām fī Masā'il al-Ḥalāl wa al-Ḥarām* (2nd ed.). Qom: Mu'assasat Ismā'īliyyān. (in Arabic)
- Khamenei, Sayyid 'Alī. (1424 AH / 2003 AD). *Ajwibat al-Istiftā'āt*. Qom: Daftar Ma'zām lahu fī Qom. (in Arabic)
- Khomenīnī, Sayyid Rūḥ Allāh. (n.d.). *Tahrīr al-Wasīlah*. Qom: Mu'assasat Maṭbū'āt Dār al-'Ilm. (in Arabic)
- Khwānsārī, Sayyid Muḥammad Taqī and Arākī, Muḥammad 'Alī. (1415 AH / 1994 AD). *Risālah fī al-Dimā' al-Thalāthah wa Ahkām al-Amwāt wa al-Tayammum*. Qom: Mu'assasat Dar Rāh-i Ḥaqq. (in Arabic)
- Khū'ī, Sayyid Abū al-Qāsim. (1417 AH / 1996 AD). *Miṣbāḥ al-Uṣūl* (5th ed.). Qom: Kitābforūshī-yi Dawarī. (in Arabic)
- Khū'ī, Sayyid Abū al-Qāsim. (n.d.). *Al-Mustanad fī Sharḥ al-'Urwah al-Wuthqā'*. N.p.: N.p. (in Arabic)
- Khū'ī, Mīrzā Ḥabīb Allāh. (1400 AH / 1979 AD). *Minhāj al-Barā'ah fī Sharḥ Nahj al-Balāghah* (4th ed.). Tehran: Maktabat al-Islāmiyyah. (in Arabic)
- Razavī, Sayyid Muḥammad Ridā. (1361 SH / 1982 AD). *Kadhabū 'alā al-Shī'ah*. Tehran: Madraseh-ye Chehel Sotūn. (in Arabic)
- Zamakhsharī, Maḥmūd ibn 'Umar. (1417 AH / 1996 AD). *Al-Fā'iq fī Gharīb al-Ḥadīth*. Beirut: Dār al-Kutub al-'Ilmiyyah. (in Arabic)
- Sayyid Murtaḍā, 'Alī ibn Ḥusayn. (1405 AH / 1984 AD). *Rasā'il al-Sharīf al-Murtaḍā*. Qom: Dār al-Qur'ān al-Karīm. (in Arabic)
- Sayyid Murtaḍā, 'Alī ibn Ḥusayn. (1417 AH / 1996 AD). *Al-Masā'il al-Nāṣiriyyāt*. Tehran: Rābiṭat al-Thaqāfah wa al-'Alāqāt al-Islāmiyyah. (in Arabic)
- Ṣadūq, Muḥammad ibn 'Alī ibn Bābūyah. (1376 SH / 1997 AD). *Al-Amālī* (6th ed.). Tehran: Nashr-e Ketābchī. (in Arabic)
- Ṣadūq, Muḥammad ibn 'Alī ibn Bābūyah. (1413 AH / 1992 AD). *Man Lā Yaḥḍuruḥu al-Faqīh*. Qom: Nashr Jāmi'at Mudarrisīn Ḥawzah 'Ilmiyyah Qom. (in Arabic)

- Ṭabāṭabā'ī, Sayyid 'Alī ibn Muḥammad. (1418 AH / 1997 AD). *Riyāḍ al-Masā'il fī Ṭahqīq al-Aḥkām bi al-Dalā'il*. Qom: Āl al-Bayt. (in Arabic)
- Ṭūsī, Ibn Ḥamzah. (1408 AH / 1987 AD). *Al-Wasilah ilá Nayl al-Faḍīlah*. Qom: Nashr Kitābkhānah Āyat Allāh Mar'ashī Najafī. (in Arabic)
- Ṭūsī, Muḥammad ibn Ḥasan. (1400 AH / 1979 AD). *Al-Nihāyah fī Mujarrad al-Fiḥ wa al-Fatāwá* (2nd ed.). Beirut: Dār al-Kitāb al-'Arabī. (in Arabic)
- Ṭūsī, Muḥammad ibn Ḥasan. (1407 AH / 1986 AD). *Tadhhīb al-Aḥkām* (4th ed.). Tehran: Dār al-Kutub al-Islāmiyyah. (in Arabic)
- 'Āmilī (Shahīd al-Awwal), Muḥammad ibn Makī. (1410 AH / 1989 AD). *Al-Lama'ah al-Dimashqiyyah fī Fiḥ al-Imāmiyyah*. Beirut: Dār al-Turāth – al-Dār al-Islāmiyyah. (in Arabic)
- 'Āmilī (Muḥaqqiq Karkī), 'Alī ibn Ḥusayn. (1414 AH / 1993 AD). *Jāmi' al-Maqāṣid fī Sharḥ al-Qawā'id* (2nd ed.). Qom: Mu'assasat Āl al-Bayt. (in Arabic)
- 'Āmilī, Zayn al-Dīn ibn 'Alī. (1402 AH / 1981 AD). *Rawḍ al-Jinan fī Sharḥ Irshād al-Azdhān*. Qom: Nashr Daftar Tabliḡhāt Islāmī Ḥawzah 'Ilmiyyah Qom. (in Arabic)
- Farrāghānī, Sa'id al-Dīn. (1379 SH / 2000 AD). *Mashāriq al-Durarī*. Qom: Nashr Daftar Tabliḡhāt Islāmī Ḥawzah 'Ilmiyyah Qom. (in Arabic)
- Qazwīnī, Sayyid 'Alī. (1424 AH / 2003 AD). *Yanābī' al-Aḥkām fī Ma'rīfat al-Ḥalāl wa al-Ḥarām*. Qom: Daftar Nashr Jāmi'at Mudarrisīn Ḥawzah 'Ilmiyyah Qom. (in Arabic)
- Kāsānī, Abū Bakr. (1409 AH / 1988 AD). *Badā'i' al-Ṣanā'i'*. Pakistan: al-Maktabah al-Ḥabībah. (in Arabic)
- Kāshānī, Muḥammad Muḥsin ibn Shāh Murtaḍā. (n.d.). *Mafātīḥ al-Sharā'i'*. Qom: Nashr Kitābkhānah Āyat Allāh Mar'ashī Najafī. (in Arabic)
- Kafāyī, Maḥbūbah. (1387 SH / 2008 AD). Barrasī-ye Ertibāt-e Sayyādat bā Sin-e Yā' isgī. *Ṭibb va Tazkiyah*, 16(1-2), 44–50. (in Persian)
- Kulaynī, Muḥammad ibn Ya'qūb. (1429 AH / 2008 AD). *Al-Kāfī*. Qom: Dār al-Ḥadīth. (in Arabic)
- Gulpāyḡānī, Sayyid Muḥammad Riḍā. (1412 AH / 1991 AD). *Al-Durr al-Mandūd fī Aḥkām al-Ḥudūd*. Qom: Dār al-Qur'ān al-Karīm. (in Arabic)
- Majlisī, Muḥammad Bāqir ibn Muḥammad Taqī. (1403 AH / 1983 AD). *Biḥār al-Anwār* (2nd ed.). Beirut: Dār Iḥyā' al-Turāth al-'Arabī. (in Arabic)
- Mishkinī, Mīrzā 'Alī. (1416 AH / 1995 AD). *Iṣṭilāḡāt al-Uṣūl wa Mu'zam Abḥāthihā* (6th ed.). Qom: Nashr al-Hādī. (in Arabic)
- Mufīd, Muḥammad ibn Muḥammad ibn Nu'mān. (1413 AH / 1992 AD). *Al-Muqni'ah*. Qom: Kongrah-ye Jahānī-ye Hezāreh-ye Shaykh Mufid. (in Arabic)
- Makārim Shīrāzī, Nāshir. (1427 AH / 2006 AD). *Istiftā'āt-e Jadīd* (2nd ed.). Qom: Intishārāt-e Madrased-ye Imām 'Alī ibn Abī Ṭālib (a). (in Persian)
- Mūsavī Sabzavārī, Sayyid 'Abd al-A'lā. (1413 AH / 1992 AD). *Muhadhdhab al-Aḥkām fī Bayān al-Ḥalāl wa al-Ḥarām* (4th ed.). Qom: al-Sayyid 'Abd al-'Alī al-Sabzavārī. (in Arabic)

- Najafī, Muḥammad Ḥasan. (1404 AH / 1984 AD). *Jawāhir al-Kalām fī Sharḥ Sharā'ī al-Islām* (7th ed.). Beirut: Dār Iḥyā' al-Turāth al-'Arabī. (in Arabic)
- Najafī, Ja'far ibn Khudr. (1422 AH / 2001 AD). *Kashf al-Ghiṭā' 'an Mubhamāt al-Sharī'ah al-Gharrā'*. Qom: Nashr Daftar Tablīghāt Islāmī Ḥawzah 'Ilmiyyah Qom. (in Arabic)
- Nazarī, Ridā, Ishāqī, Muḥammad, and Ḥusaynī, Sayyid Muḥammad. (1403 AH / 1982 AD). Barrasī-ye Fiqhī-ye Umūr-e Gharībeh va Naqsh-e Ān dar Ḥawzah-ye Qaḍā. *Faṣlnāmah-ye Pajoohesh-hā-ye Fiqh va Hoqūq-e Islāmī*, 21(87), 280–330. (in Persian)
- Nūrī, Ḥusayn ibn Muḥammad Taqī. (1408 AH / 1988 AD). *Mustadrak al-Wasā'il wa Mustanbat al-Masā'il*. Qom: Mu'assasat Āl al-Bayt. (in Arabic)
- Yazdī, Sayyid Muḥammad Kāzim. (1409 AH / 1988 AD). *al-'Urwah al-Wuthqā fīmā Ta'ummu Bihī al-Balwā* (2nd ed.). Beirut: Mu'assasat al-'Alamī lil-Maṭbū'āt. (in Arabic)

Pre-final, unedited, and pre-proofreading version